

2013-CÜ İL BÜDCƏ LAYİHƏSİNİN PARLAMENT MÜZAKİRƏLƏRİNİN TƏHLİLİ

**Gülnar İsmayılova, Nərmin İbrahimova (İqtisadi və Sosial
İnkişaf Mərkəzinin Ekspert Qrupu, www.cesd.az)**

Tədqiqat Dövlət Maliyyəsinə Nəzarət üzrə Səmərəli Sistem Layihəsi çərçivəsində hazırlanmışdır. Layihə Avropa Birliyinin Bakı nümayəndəliyi tərəfindən maliyyələşdirilir. Layihə Sahibkarlığın İnkişafı Fondu tərəfindən İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzi, Azad İqtisadiyyata Yardım İctimai Birliyi, İqtisadi və Sosial Təşəbbüslər üzrə Tərəfdaşlıq və İqtisadi və Sosial İnkişaf Mərkəzi ilə tərəfdaşlıq formasında icra edilir. Bu tədqiqatda olanlar layihə icraçıların məsuliyyətindədir və heç bir halda Avropa Birliyinin mövqeyini əks etdirmir.

Əlaqə üçün: info@cesd.az

Bakı 2013

Mündəricat

Giriş.....	3
Parlamentdə büdcə müzakirələrinin hüquqi əsasları.....	5
Büdcə müzakirələrinin ümumi xranalogiyası.....	13
Müzakirələrdə səsləndirilmiş sual, irad və rəylər.....	16
Deputat sorğularına rəsmi cavab.....	37
Müzakirələr nəticəsində büdcə layihəsində dəyişikliklər.....	47
Tədqiqatın yekun nəticələri və təkliflər.....	49

Giriş

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və “Büdcə sistemi haqqında” Qanuna uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının 2013-cü il dövlət büdcəsi haqqında qanun layihəsi və büdcə zərfinə daxil olan digər sənədlər Milli Məclisin müzakirəsinə və təsdiqinə təqdim olunmuşdur. 2013- cü il dövlət büdcə layihəsinin parlament müzakirələri əsasən büdcə layihəsi parlamentarilər tərəfindən müsbət qarşılanaraq, 2013-cü ildə ölkənin iqtisadi gücünün artması, əhəlinin həyat səviyyəsinin daha da yüksəlməsi istiqamətində mühüm mərhələ olacaq kimi qiymətləndirilmişdir. Həmçinin İqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyasının əsas məqsədləri kimi ölkədə makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanması, iqtisadiyyatın diversifikasiyası, qeyri-neft sektorunun, regionların dinamik inkişafı, ətraf mühitin qorunması və nəticədə dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin olunması, əhəlinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılandırılması müəyyənləşdirilmişdir. Konsepsiyada dünya iqtisadiyyatının inkişaf perspektivləri, ayrı-ayrı sektorlar üzrə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının mövcud vəziyyətinin təhlili, ortamüddətli dövrdə iqtisadi və sosial siyasətin prioritet istiqamətləri, habelə gözlənilən əsas nəticələrin əks olunduğu vurğulanmışdır.

Tədqiqat işi giriş və nəticə olmaqla 5 bölmədən ibarətdir. 1-ci bölüm Büdcə sistemi və büdcənin parlament müzakirələrinin normativ hüquqi əsaslarından bəhs olunur. 2-ci bölümde büdcə müzakirələrinin ümumi statistikasından yəni büdcə layihəsinin müzakirə olunma prosesində millət vəkllərinin iştirak etmə səviyyəsi, Milli Məclisin komitə üzvlərinin fəalliq vəziyyəti araşdırılmışdır. 3-cü bölüm olan millət vəkllərinin layihə ilə bağlı olan çıxışları buraya aiddir sual, irad və rəyləri. Bir sözlə büdcə layihəsini qiymətləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi ilə bağlı çıxışlar əhatə etmişdir. Tədqiqatın 4-cü bölümündə isə parlamentarilər tərəfindən vurğulanan məsələlərə verilən rəsmi münasibət qeyd olunmuşdur. Millət vəkllərinin suallarına cavab, onların tərəfindən irəli sürülən iddialar

cavablandırılmışdır. Və nəhayət sonuncu 5 –ci bölmədə isə Parlamentarilərin fikirləri nəzərə alınaraq büdcə layihəsində edilmiş dəyişikliklər qeyd olunaraq, qanun lahiyəsinə millət vəkillərinin təsir etmə səviyyəsi araşdırılmışdır.

Parlamentdə büdcə müzakirələrinin hüquqi əsasları

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsi Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin təsdiqinə təqdim edilir.

Ölkə Konstitusiyasının 95-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən, Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin təsdiq edilməsi və onun icrasına nəzarət Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin səlahiyyətinə aiddir.

Büdcə sistemi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 13-cü maddəsinə əsasən, növbəti büdcə ili üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanun layihəsi ona əlavə edilmiş digər sənədlərlə birlikdə cari ilin oktyabr ayının 15-dən gec olmayaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq Milli Məclisin müzakirəsinə və təsdiqinə təqdim edilir.

Qanunun 12-ci maddəsinə əsasən

* növbəti büdcə ili üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanun layihəsi və qanun layihəsinə dair izahat

* Azərbaycan Respublikasının növbəti büdcə ili və gələn üç il üzrə iqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyası və proqnoz göstəriciləri;

* büdcə-vergi siyasətinin əsas istiqamətləri

* dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilməsi nəzərdə tutulan məqsədli proqramlar

- * büdcə gəlirləri təsnifatının, funksional, iqtisadi və təşkilati təsnifatların paraqrafları səviyyəsində gəlirlərin və xərclərin layihəsi
- * dövlət borcları və dövlət zəmanəti ilə digər öhdəliklərə dair məlumat
- * növbəti il üzrə icmal büdcənin funksional və iqtisadi təsnifata uyğun olaraq paraqraflar səviyyəsində layihəsi
- * növbəti il üzrə dövlət büdcəsinin və icmal büdcənin, habelə sonrakı üç il üzrə icmal büdcənin layihələrinə uyğun olaraq mühüm investisiya layihələrini özündə əks etdirən dövlət investisiya proqramlarının layihələri;
- * Azərbaycan Respublikasının ərazisi üzrə toplu maliyyə balansı
- * qanunvericiliyə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən təsdiq olunması nəzərdə tutulduğu hallarda növbəti büdcə ili üzrə büdcədən kənar dövlət fondlarının büdcələri haqqında qanun layihələri
- * növbəti büdcə ili üzrə gəlirlərin və xərclərin ötən ilin faktiki və cari ilin gözlənilən nəticələri ilə (gəlirlərin təsnifatı üzrə, xərclərin funksional, iqtisadi və təşkilati təsnifatının paraqrafları səviyyəsində) müqayisəsi
- * cari ilin icmal büdcəsinin gözlənilən icrasına dair məlumat
- * büdcədən kənar əməliyyatlara dair icmal hesabat
- * keçən büdcə ilində faktiki və cari büdcə ilində gözlənilən maliyyələşdirmə mənbələri barədə hesabat
- * müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilən digər sənədlər, növbəti büdcə ili üzrə dövlət büdcəsi ilə bağlı bu sənədlər MM-ə təqdim edilir.

Büdcə sistemi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 14-cü maddəsinə əsasən, növbəti il üçün dövlət büdcəsinin layihəsi yuxarıda göstərilən 1-10-cu sənədlərlə birlikdə MM-ə daxil olduğu tarixdən 10 gün ərzində mətbuatda dərc edilir.

Qanunun 15-ci maddəsinə əsasən, növbəti büdcə ili üzrə dövlət büdcəsi layihəsinin müzakirəsi və təsdiqi MM-in Daxili Nizamnaməsinə uyğun olaraq həyata keçirilir. MM-in iclasında növbəti büdcə ili üzrə dövlət büdcəsinin müzakirəsində icra hakimiyyəti orqanları iştirak edir. Büdcə layihəsinin müzakirəsi zamanı Milli Bankın İdarə Heyətinin sədri qarşıdakı il üçün pul siyasətinin əsas istiqamətləri barədə MM-ə məlumat verir. Növbəti büdcə ili üzrə dövlət büdcəsinin layihəsi MM-də cari ilin dekabr ayının 20-dən gec olmayaraq təsdiq edilir.

Qanunun 16-cı maddəsinə əsasən növbəti büdcə ili üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanunla aşağıdakı əsas göstəricilər təsdiq olunur:

* gəlirlərin və xərclərin ümumi məbləği;

* vergilərin dərəcələri;

* mədaxil mənbələri üzrə gəlirlərin məbləği;

* mənbələr üzrə qrantlar və transfertlər;

* ayrı-ayrı gəlirlərin büdcələr arasında bölgüsü və ayırma normaları;

* funksional və iqtisadi təsnifata uyğun olaraq paraqraflar səviyyəsində xərclərin məbləği;

* Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinə və yerli büdcələrə verilən qrantların, dotasiyaların, subsidiyaların və subvensiyaların məbləği;

- * digər büdcə ssudalarının ümumi məbləği və istiqamətləri;
- * daxili və xarici dövlət borclarının faizləri və əsas məbləğləri üzrə ödənişlər;
- * dövlətin üçüncü tərəf qarşısında öhdəliyinin yuxarı həddi;
- * sair beynəlxalq öhdəliklərin məbləği;
- * ehtiyat fondlarının məbləği;
- * Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici borclanmasının (il ərzində götürülə biləcək dövlət borcunun, o cümlədən dövlət istiqrazları hesabına cəlb ediləcək vəsaitin məbləği) və büdcə ili ərzində veriləcək maliyyə zəmanətləri üzrə məbləğin yuxarı həddi;
- * xərclərin maliyyələşdirilmə ardıcılığı;
- * dövlət büdcəsinin müdafiə olunan xərc maddələri;
- * dövlət büdcəsi kəsirinin yuxarı həddinin məbləği;
- * Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun gəlirləri nəzərə alınmadan icmal büdcə kəsirinin yuxarı həddinin məbləği;
- * icmal büdcənin xərclərinin yuxarı həddinin məbləği;
- * təsdiq olunması zəruri hesab edilən digər göstəricilər

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Daxili Nizamnaməsinin 14-cü maddəsinə əsasən,

MM-ə təqdim edilmiş qanun və qərar layihələrini MM-in sədri müvafiq daimi komissiyaya göndərir və layihəyə baxılması müddətini müəyyən edir.

Qanun layihəsi bir neçə daimi komissiyaya göndərildiyi halda MM-in sədri onlardan birini aparıcı komissiya təyin edir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin daimi komissiyaları haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən, daimi komissiya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında təqdim etdikləri qanun və qərar layihələrinin ilkin müzakirəsini təşkil edir və Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində baxılmasına dair rəy verir. Daimi Komissiya habelə birinci və ikinci oxunuşda qəbul edilmiş qanun layihəsi üzərində iş aparır və onu ikinci və üçüncü oxunuşa hazırlayır.

Həmin Qanunun 10-cu maddəsinə əsasən, İqtisadi siyasət Daimi Komissiyası dövlətin maliyyə və vergi siyasətinin, iqtisadi siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsinə dair, habelə dövlət büdcəsinin təsdiq edilməsi və icrası ilə bağlı qanun və qərar layihələri üzrə aparıcı daimi komissiyadır. İqtisadi siyasət Daimi Komissiyası:

- dövlət büdcəsi, büdcə prosesi və quruluşu, pul emissiyası, qiymət siyasətinin əsasları, bank fəaliyyəti, maliyyə, mühasibat, sığorta, valyuta, kredit, gömrük tənzimlənməsi, vergi siyasəti, rüsum və ödəniş sahələri, daxili və xarici iqtisadi münasibətlər, mülkiyyət, əmlak münasibətləri, təsərrüfat fəaliyyəti, sənaye, nəqliyyat, rabitə, ticarət, birja, sahibkarlıq fəaliyyəti, antiinhisar siyasəti sahələri üzrə qanun layihələrini hazırlayır və ya təqdim olunmuş qanun layihələrinə dair rəy verir;
- dövlət büdcəsinə nəzarətlə bağlı məsələlərə baxır və Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təkliflər verir;

- dövlət büdcəsinin layihəsinə dair başqa daimi komissiyaların təkliflərinə baxır və onlar barəsində rəy verir;
- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin və ya Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi sədrinin tapşırığı ilə dövlət büdcəsindən əlavə xərc tələb edən qanun və qərar layihələrinə dair, habelə qanun və qərar layihələrinə iqtisadi əsaslandırma və iqtisadi məqsədəuyğunluq baxımından rəy verir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Daxili Nizamnaməsinin 16-cı maddəsinə əsasən, MM-də qanun layihələrinə bir qayda olaraq, üç oxunuşda baxılır. MM-in sədrinin qərarı ilə və ya MM-in protokol qaydasında qəbul etdiyi qərarla qanun layihəsinə bir oxunuşda baxıla bilər.

Nizamnamənin 17-ci maddəsinə əsasən, qanun layihəsinin birinci oxunuşu zamanı onun qəbul edilməsinin zəruriliyi, əsas müddələri müzakirə edilir, qanun layihəsinin ümumi konsepsiyasına qiymət verilir. Müzakirə layihənin təşəbbüsçüsünün və aparıcı daimi komissiyanın nümayəndəsinin məruzələri ilə başlanır. Bundan sonra daimi komissiyalarda layihəyə baxılarkən, onların arasında fikir ayrılığı əmələ gəlmişsə, layihə ilə razı olmayan daimi komissiyanın rəyini həmin komissiyanın nümayəndəsi oxuyur.

Qanun layihəsinə birinci oxunuşda baxılması nəticəsində Milli Məclis aşağıdakı qərarlardan birini qəbul edir:

1. layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin və söylənilmiş təkliflər və iradlar nəzərə alınmaqla onun üzərində iş davam etdirilsin (bu qərar protokol qaydasında qəbul edilir);
2. layihə qəbul edilməsin;
3. qanun qəbul edilsin.

Birinci oxunuşda qəbul edilmiş qanun layihəsinə dair təklifləri və iradları aparıcı daimi komissiya öyrənir və ümumiləşdirir.

Layihənin ayrı-ayrı maddələri üzrə qruplaşdırılmış dəyişikliklərə aparıcı daimi komissiyanın iclasında baxılır və daimi komissiya bu dəyişikliklərlə razı olduqda onları layihənin mətninə daxil edir. Yenidən işlənmiş qanun layihəsi ikinci oxunuşda baxılmaq məqsədilə Milli Məclisin iclasının gündəliyinə salınmaq üçün Milli Məclisin sədrinə göndərilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 96-cı maddəsinin II hissəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında Milli Məclisin müzakirəsinə verdikləri qanun və ya qərar layihələri təqdim olunmuş şəkildə müzakirəyə çıxarılmalı və səsə qoyulmalıdır. Belə qanun və ya qərar layihələrində dəyişikliklər yalnız həmin orqanların razılığı ilə edilə bilər.

Nizamnamənin 18-ci maddəsinə əsasən, qanun layihəsinin ikinci oxunuşda müzakirəsi aparıcı daimi komissiyanın nümayəndəsinin məruzəsi ilə başlanır.

Məruzəçi daimi komissiyada layihəyə baxılmasının nəticələri haqqında məlumat verir. Layihənin ikinci oxunuşda müzakirəsi, bir qayda olaraq, qanun layihəsi təşəbbüscüsünün və ya onun nümayəndəsinin çıxışı ilə davam edir. Daha sonra ikinci oxunuşda müzakirə edilən qanun layihəsinin əsas kimi qəbul edilməsi barədə protokol qaydasında qərar qəbul edilir. Bu cür qərar qəbul edilməzsə, qanun layihəsi qəbul edilməmiş sayılır. Qanun layihəsi əsas kimi qəbul olunduqdan sonra Milli Məclisin iclasına sədrlik edən deputatlardan qanun layihəsində edilmiş dəyişikliklərə etirazların olub-olmamasını öyrənir. Bu cür etirazlar olduqda onları qısaca əsaslandırmaq üçün hər deputata 3 dəqiqəyədək vaxt verilir. Məruzəçi həmin etirazlara cavab verir və

qanun layihəsi maddə-maddə müzakirə edilir. Qanun və ya qərar layihəsi Milli Məclisin müzakirəsinə hüquq, layihəyə dair verilmiş təklif əlavə xərc tələb etdikdə isə həmçinin büdcə ekspertizasının rəyi ilə birlikdə çıxarılır. Bundan sonra qanun layihəsi ikinci oxunuşda qəbul edilir.

İkinci oxunuşda qəbul edilmiş qanun layihəsi müzakirə zamanı müəyyənləşdirilmiş daxili ziddiyyətlərin aradan qaldırılması və redaktə edilmək üçün aparıcı daimi komissiyaya qaytarılır. Bu iş başa çatdıqdan sonra aparıcı daimi komissiya üçüncü oxunuş üçün hazırlanmış qanun layihəsini MM-in sədrinə göndərir. MM-in sədri qanun layihəsinə üçüncü oxunuşda baxılmasını MM-in iclasının gündəliyinə salır.

Nizamnamənin 19-cu maddəsinə əsasən, qanun layihəsi üçüncü oxunuş zamanı bütövlükdə səsə qoyulur. Qanun layihəsinin üçüncü oxunuşu zamanı onun mətnində dəyişikliklər edilə bilməz. Müstəsna hallarda MM-in iclasında iştirak edən deputatların əksəriyyətinin tələbi ilə üçüncü oxunuşda olan qanun layihəsi ikinci oxunuşa qaytarıla bilər.

Nizamnamənin 11-ci maddəsinə əsasən, MM-in iclaslarında məruzə üçün 30 dəqiqəyədək, əlavə məruzə üçün 20 dəqiqəyədək, yekun söz üçün 15 dəqiqəyədək vaxt ayrılır. Müzakirələrdə iştirak edənlər üçün 10 dəqiqəyədək, təkrar çıxışlar üçün 5 dəqiqəyədək, iclasın aparılmasına dair, səsvermə mülahizələri ilə əlaqədar, namizədlər barədə çıxışlar, bəyanatlar, suallar, təkliflər, xəbərlər, arayışlar üçün 3 dəqiqəyədək vaxt ayrılır.

Burada həm də göstərilir ki, Milli Məclisin iclasına sədrlik edən protokol qaydasında qəbul edilmiş qərar əsasında bu Daxili Nizamnamədə çıxışlar üçün müəyyən edilmiş müddətləri dəyişdirə bilər, çıxışların vaxtını uzada bilər.

Büdcə müzakirələrinin ümumi xronologiyası

2013-cü ilin dövlət büdcəsinin parlament müzakirələri 4 gün müddətində, noyabrın 13, 14, 15, 30 tarixlərini əhatə edib. İlk üç gün yəni noyabrın 13, 14, 15-də büdcə layihəsinin müzakirəsi davam etdirilib və sonuncu gün noyabrın 30-da isə təsdiq olundu.

Qeyd etdiyimiz kimi büdcə müzakirələri 4 günü əhatə edib və 53 deputat çıxış etmişdir, buda təxminən deputatların 42,4 % - ni təşkil edir.

Hüquqi siyasət və Dövlət Quruculuğu Komitəsindən 6 nəfər, Təhlükəsizlik və Müdafiə Komitəsindən 3 nəfər, Təbii Ehtiyatlar, Energetika və Ekologiya Komitəsindən 2 nəfər, İqtisadi Siyasət Komitəsi 6 nəfər, Aqrar Siyasət Komitəsi 4 nəfər, Sosial Siyasət Komitəsi 7 nəfər, Regional məsələlər Komitəsi 1 nəfər, Elm və Təhsil Komitəsi 9 nəfər, Mədəniyyət Komitəsi 5 nəfər, Beynəlxalq münasibətlər və Parlamentlər arası əlaqələr Komitəsi 4 nəfər, İnsan hüquqları Komitəsindən 6 nəfər çıxış etmişdir.

Büdcə müzakirələri zamanı deputatlar tərəfindən səsləndirilən təkliflər məzmun və xarakter baxımından aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar ;

- Elm, təhsil, səhiyyə sahəsində işləyənlərin əmək haqqlarının artırılması, əmək haqları standartlıqdan çıxaraq aktiv xidmətlərinə görə təyin edilsin, elmi dərəcə üzrə müavinətlərin həcmnin artırılması və elmi dərəcələr üzrə müavinətlər fərqli proporsiyalar üzrə hesablınsın, onların sosial rihafının yaxşılaşdırılması məqsədi ilə proqramlar hazırlamaq eyni zamanda bu sahədə məşğul olanlar üçün ipotekadan yararlanma biləcəyi şərtlər hazırlamaq

- İpoteka kreditlərinin həcmnin artırılması, onların faiz dərəcələrinin aşağı salınması əhalinin aztəminatlı təbəqələri üçün ondan istifadə imkanlarının yaradılması
- Sosial evlər, yataxanlar və sığınacaq evlərin tikilməsi
- Aqrar sektora dəstəyin artırılması, dotasiya, subsidiyaların həcmi artırılması və təkmilləşdirilməsi
- Maşınqayırma sahəsi ayrıca blok üzrə təsnifatda əksinin tapması
- ƏDV – dən o məhsullar azad edilsin ki, onlar bilavasitə ölkənin ixrac yönümünə xidmət edir
- İnhisarçılıqla bağlı mübarizə tədbirləri artırılmalı və bu fəaliyyət növü ilə daha ciddi struktur yaradılmalı
- Bakını infrastruktur ağırlığından azad etmək lazımdır. Xüsusilə də universitetləri, sovet döv-ründə mərkəzdə açılmış iqtisadi istehsalat müəssisələrini ayrı-ayrı bölgələrə keçirmək və orada onların inkişafı üçün şərait yaratmaq, Bakını ağır nəqliyyat trafikindən, digər problemlərdən xilas etmək lazımdır.
- Əhalinin borcları və problemlı kreditləri ilə bağlı məsələnin də müqayisəli şəkildə qarşılıqlı təhlili aparılsın
- Hökumətin iqtisadi konsepsiyası dəyişməlidir, yəni neftə əsaslanan birtərəfli inkişafdan insan amilinin üstün inkişafına əsaslanan innovasiyalı modelə keçməliyik.
- Azərbaycanı neft mərkəzindən elm və təhsil mərkəzinə çevirməliyik.
- Hökumət təbii inflyasiyanı tən-zimləmək istiqamətində tədbirlər görməklə yanaşı, qiymət-lərin süni surətdə artımının qarşısının alınması istiqamətində də ciddi tədbirlər görməlidir .

Müzakirələrdə səsləndirilmiş sual, irad və rəylər

İ.İsmayılov. Hamıya məlumdur ki, istehlak bazarında qiymətlərin artması heç də hər zaman obyektiv bazar prosesləri ilə bağlı olmur. Bizim ölkədə bir çox hallarda bu artımın arxasında inhisarçılıq durur. Bəs bu yöndə hansı işlər görülür?

Müzakirə etdiyimiz dövlət büdcəsinin layihəsində bir barrel neftin satış qiyməti 100 dollar məbləğində qəbul edilib. Büdcə gəlirinin böyük bir hissəsi, yəni Dövlət Neft Fondundan büdcəyə edilən transferlər məhz bu rəqəm əsasında hesablanıb. Halbuki Azərbaycan qədər karbohidrogen satışından asılı olan digər iki ölkənin büdcə layihələrində bu rəqəm başqadır. Rusiyada 91 dollar, Qazaxıstanda 90 dollardır. Xahiş edirəm ki, hörmətli maliyyə nazirimiz cənab Samir Şərifov bu məbləğin hansı proqnozlar əsasında 100 dollar olmasını Milli Məclisə izah etsin.

Z.Xanlarova. Hörmətli Oqtay müəllim, mən çox danışmayacağam. Ancaq bir sual vermək istəyirəm. Məni çox maraqlandıran bir sualdır. Bilmək istəyirəm, bu büdcənin həkimlərə, müəllimlərə, alimlərə, pensiyaçılara, əlillərə xeyri olacaq, ya yox?

İ.Hacıyev. Bir cəhəti xüsusilə bilmək istəyirəm ki, burada, – hörmətli deputat həmkarlarımızın suallarında, təhlillərində də bu öz ifadəsini tapdı, – elm adamları, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət işçiləri üçün büdcədə hansı proqnozlar nəzərdə tutulmuşdur?

Hesablama Palatasının sədri çıxışında qeyd etdi ki, ipo-teka kreditinə ayrılan vəsait iki dəfə artıq, yəni 40 milyon manat nəzərdə tutulmuşdur. Ancaq burada bəzən gözləntilər, belə demək mümkündürsə, özünü doğrultmur. Yüksək maaş alanlar ipoteka kreditindən istifadə edə bilirlər. Respublikada əhalinin bir qismi orta maaş həddindən də aşağı maaş alır, xüsusilə bunu elm işçilərinə şamil edə bilərəm. Elmi

işçilər, demək olar ki, ipoteka kreditindən istifadə etmək şansına malik deyildirlər. Təbii ki, ipoteka krediti daha çox mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilmişdir, ancaq belə olan halda elmi işçilər bundan istifadə edə bilmirlər.

M.Qurbanlı. . Məni xüsusilə bir məsələ narahat edir. Bəzən yerli-yersiz hasarlama işləri aparılır. Əlbəttə, elə yerlər var ki, orada hasarların çəkilməsi həm arxitektura, həm də estetik baxımdan əhəmiyyətli rol oynayır. Amma elə yerlər də var ki, burada hasar çəkməyə ehtiyac yoxdur. Hesab edirəm ki, Hesablama Palatası, müvafiq nazirliklər, müvafiq icra strukturları belə hallara xüsusi diqqət yetirməlidir.

Digər tərəfdən hesab edirəm ki, Azərbaycanda sosial ev-lərin tikintisinə diqqət yetirmək lazımdır. Azərbaycanda son illərdə mənzil tikintisində böyük rəqəmlər əldə etmişik. Keçmiş dövrlərə nəzər salsaq, görürük ki, bu gün Azərbaycanda, Bakı şəhərində və digər şəhərlərimizdə 10 illər ərzində tikilən mənzillərin kvadratmetrindən çox mənzillər tikilməkdədir. Bu çox yaxşı haldır. Mənzillərin tikintisində, əsasən, yerli şirkətlər, yəni Azərbaycan şirkətləri iştirak edirlər. Mənzil tikintisinin çox böyük hissəsi özəl sahənin nəzarətindədir. Amma düşünürəm ki, artıq Azərbaycanda da mənzil tikintisi ilə bağlı sosial yönümlü proqramların qəbul edilməsinin vaxtı çatıb. Bu məsələni əvvəlki büdcə müzakirələri zamanı Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini Əli Əhmədov bir dəfə qaldırmışdı. Sonralar komitədə də bu məsələ müzakirəyə çıxarılmışdır.

Z.Oruc. Mən ilk növbədə hökumət üzvlərinin diqqətini ona cəlb etmək istəyirəm ki, ümumiyyətlə, hər hansı sahə üzrə artım nəzərdə tutularsa, burada proporsionallıq, mütənasiblik gözlənilməlidir. Məsələn, səhiyyə kimi mühüm bir sahəyə qarşıdakı il ərzində cəmi 0,5 faiz artım nəzərdə tutulduğu halda, bəzi sahələrə 7–10 faiz və daha artıq məbləğdə maliyyə vəsaitləri yönəldilibdir. Mənə elə gəlir, hər kəs qəbul edə ki, ölkəmizdə təhsil və səhiyyənin pulsuz olduğu deyilsə də, əslində, Azərbaycan

vətəndaşlarının vəsaitləri ən çox bu sahələrə xərclənir. Bunun da başlıca səbəblərindən biri odur ki, hələ də bütövlükdə az insan sağlamlığını səhiyyəmizə təslim edir. Bu mənada vətəndaşların vəsaitinin, – bilmirəm, ya milyonlardır, ya da milyardlardır, – bir hissəsi İrana, Türkiyəyə, o cümlədən Almaniyaya gedir.

F.Mustafa. Problem ondadır ki, xərclərin ümumi artımındakı xroniki vəsait defisitindən əziyyət çəkən sosial sahələrə, xüsusilə də təhsil, səhiyyə, sosial müdafiə, mədəniyyət sahələrinə bu büdcədən o qədər də böyük töhfə düşür. Belə ki, bu 4 funksional istiqamət üzrə xərclərin 2012-ci illə müqayisədə cəmi 83,7 milyon manat artımı nəzərdə tutulur. Bu isə 2013-cü il üzrə məcmu xərclərin proqnozlaşdırılan həcmnin cəmi 4 faizini təşkil edir. Bunun rəsmi izahı budur ki, həmin sahələr üzrə əvvəlki illərdə kifayət qədər artımlar olub və artıq sosial sahələrin maliyyə ehtiyaclarının doyması baş verib. Təsəvvür edin ki, tək-cə hüquq mühafizə xərcləri 100 milyon manat artırıldığı halda yuxarıda sadalanan 4 sosial sahə üzrə cəmi 84 milyon manatlıq artım proqnozlaşdırılır. Həkimin, müəllimin, başqa sahələrdə çalışan insanların vəziyyəti necə yaxşı ola bilər? Xüsusilə də Azərbaycan rayonlarında böyük əksəriyyəti həkim, müəllim və başqa ixtisasda işləyən insanlar ancaq yaşıllıq, təmizlik və başqa işlərə cəlb edilməklə əsas ixtisaslarından da kənardə saxlanırlar. Bu da Azərbaycanda təhsilin, səhiyyənin inkişafına çox ciddi mənfi təsir göstərir. Bunun əsas səbəbi nədir?

X.Kazımlı. Əkin sa-həsinə görə 40 manatın, taxıl əkininə görə 80 manatın və sairin verilməsi diferensial olaraq bitkilərin təsnifatına əsas-sən tənzimlənməlidir. Yəni bunlar nəticəyə görə verilməli-dir. Ancaq bu vəsait əkinə görə verilir və nəticəsi öyrənilmir. Həmin vəsait də hədəfə gedir. Yaxşı olardı ki, gələcəkdə bu nəzərə alınsın. Bəzi iqtisadçılar və digər çıxış edənlər komitələrdə müzakirələr zamanı bildirirlər ki, sair xərclər nə üçün azaldılıbdır? Mən hesab edirəm ki, bu özü müsbət haldır. Yəni müzakirə etdiyimiz büdcədə sair xərclərin artıq konkret

məqsədi müəyyən ediləbdir. Ona görə də artıq əgər məqsədlilik, konkretlik varsa, vəsaitin sair xərc kimi göstərilməsi və bu maddəyə aid edilməsi məqsədəuyğun və sərfəli deyildir. Burada, ümumiyyətlə, cari xərclərlə əsaslı xərclərin izahına böyük ehtiyac var. Bu mənim bir iqtisadçı kimi yanaşmamdır. Güman edirəm ki, cari xərclərlə əsaslı xərclər arasındakı nisbət yaxın gələcəkdə tezliklə dəyişəcək. Çünki 50-yə qədər irili-xırdalı dövlət proqramı uzun illərdən bəri dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilir. Bu proqramlar yerinə yetirilərkən əsaslı xərclərin cari xərclərə, yəni insanların sosial tələbatının ödənilməsinə istiqamətləndirilməsi işi daha da sürətləndiriləcək. Bu da gələcəyə çox böyük ümidlər yaradır.

Ə.Məsimli. Hörmətli deputat həmkarlarımızın təkliflərinin büdcədə nəzərə alınması təkcə Maliyyə Nazirliyindən asılı deyil, bunun üçün hökumətin iqtisadi konsepsiyası dəyişməlidir, yəni neftə əsaslanan birtərəfli inkişafdan insan amilinin üstün inkişafına əsaslanan innovasiyalı modelə keçməliyik. Əmək haqları ilə yanaşı müavinətlərin artırılması da çox vacibdir. Azərbaycanda bu il üçün 93 manatlıq ehtiyac meyarı, 116 manatlıq yaşayış minimumu müəyyənləşdirilib. Müavinətlər isə xeyli aşağı – 40–50 manat civarındadır. Bu da günə 1,3–1,7 manat deməkdir. Azərbaycan kimi ölkələr üçün müəyyənləşdirilmiş günə 2,5 manatdan xeyli aşağıdır. Yəni gün ərzində 3 dəfə yeməyin qiyməti 40 qəpiklə 50 qəpik arasındadır. Ona görə də fürsətdən istifadə edib əlaqədar strukturlara belə bir sualla müraciət etmək istəyirəm. Müavinətlərin belə aşağı səviyyədə olması ilə bağlı ədalətsizliyin aradan qaldırılması istiqamətində əlaqədar strukturlar hökumətə hansı təkliflər ediblər və bu problem nə vaxt həll ediləcək?

G.Baxşəliyeva. Alimlərin məvacibləri bu gün istənilən səviyyədə deyil. Əgər Rusiya ilə müqayisə etsək, deməliyik ki, Rusiya Elmlər Akademiyasında elmi işçilərin məvacibləri rubl ilə ekvivalentdə 1000 dollara çatdırılıbdır.

Burada yəqin ki, müxtəlif yollar araşdırılmalıdır. Əlbəttə, məvaciblər artırılmalıdır. Amma bununla yanaşı, sovet dövründən qalmış bərabər maaş prinsipinə də, mənəcə, yenidən

baxılmalıdır. İndi, məsələn, bütün baş elmi işçilər eyni və bütün kiçik elmi işçilər də eyni maaş alırlar. Bax biz bu “bərabərçilik”dən qaçmalıyıq.

Ə.Əhmədov. Mən çox arzu edərdim ki, dövlətin büdcəsi, büdcə layihəsi müzakirə olunanda dövlətin nazirləri bu müzakirələrdə iştirak eləsinlər, burada səsəndirilən fikirlər onların qulağına girsin, beyinlərinə girsin.

Mən qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsini, özəl sa-hənin inkişafının daha da dəstəklənməsini və Azərbaycanın təkcə ümumi daxili məhsulunda deyil, həm də büdcəsinin formalaşmasında çəkisinin artmasını arzu edərdim. Çox yaxşı bir göstəricidir ki, Azərbaycanın ümumi daxili məhsulunda özəl sektor 83 faiz təşkil edir. Amma büdcəmizin formalaşmasında özəl sektor, səhv eləmirəmsə, təxminən 20 faizə bərabərdir. Bu iki göstərici arasında böyük bir fərq var və güman edirəm ki, həmin fərqi aradan qaldırılması üçün özəl sektorun, xırda və orta sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinə bir yandan dövlətin maddi dəstəyinə, ikinci yandan isə bütövlükdə stimullaşdırıcı tədbirlər sisteminin tətbiq edilməsinə ciddi ehtiyac var.

J.Əliyeva. Elm və təhsilin inkişafına daha çox diqqət ayrılması, əslində, strateji əhəmiyyətli bir məsələdir. Çünki bu gün elmin, təhsilin inkişaf etdirilməsinə qoyulan sərmayə gələcəkdə bütün sahələr üzrə uğurlarımızın sayının artmasına xidmət edəcəkdir. Əgər müəllim-lərin, təhsil işçilərinin əmək haqlarının artırılmasından danışırsaq, burada səhiyyə işçilərinin, həkimlərin, mədəniyyət sahəsində çalışanların da məvaciblərinin yüksəldilməsinin eyni qədər həlli vacib məsələ olduğunu qeyd etməliyik. Toxunacağım növbəti məsələ sığınacaqlar, sosial evlər problemi ilə bağlıdır. Müşahidələrimiz göstərir ki, bəzi ailələrdə zorakılıq, qəddarlıq halları qaçılmazdır. Bu vəzi-yətdən, bir qayda olaraq, qadınlar, uşaqlar əziyyət çəkirlər. Ailə münaqişəsi nəticəsində qadın qucağındakı körpəsi ilə acımasızcasına küçəyə atılır və belə demək mümkündürsə, küçə sakininə çevrilir.

S.Novruzov. Həmkarlarımız dedilər ki, elmə böyük diqqət göstərmək lazımdır. Buna mən də şərikəm. Amma elmin tətbiqi olmalıdır. Tutaq ki, bir adam Füzulinin bir qəzəlini götürüb özü üçün elmi iş yazır, dissertasiya müdafiə edir, elmlər namizədi olur və dövlətdən də namizəd kimi 250 manat əmək haqqı alır. Bunun bir yerə tətbiqi yoxdursa, bu, Azərbaycan cəmiyyətinə hər hansı bir xeyir vermirsə, ona vəsait ayırmağın nə mənası var?

Struktur islahatından söz düşmüşkən, dövlət struktur-larında da ciddi islahatlara ehtiyac var. Paralel strukturlar, paralel şöbələr, paralel komitələr. Bu onun səlahiyyətinə girir, o bunun səlahiyyətinə girir. Bu ondan alır buna verir, o bundan alır ona verir. Bunların işi dəqiq müəyyənləşdirilməli, konkretləşdirilməlidir. Dövlət büdcəsini nə qədər şişirtmək olar?

E.İbrahimov. Aqrar sahəyə müxtəlif təşkilatlar və istiqamətlər üzrə pərakəndə formada ayrılan büdcə vəsaiti lazımı səmərəni vermir. Xarici ölkələrə kənd təsərrüfatı məhsulları, xüsusilə ekoloji təmiz məhsullar ixrac etmək üçün bizim böyük potensialımız var və bu istiqamətdə əməli tədbirlər görməliyik. Bu məqsədlə yaxşı olar ki, başqa ölkələrdə olduğu kimi, ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalını və ixracını stimullaşdırmaq üçün dövlət büdcəsindən əlavə vəsait ayrılması nəzərdə tutulsun. Hökumət daxili və xarici aqrar bazarın balanslaşdırılması üçün konkret tədbirlər görməlidir ki, bu sahənin inkişafına əlverişli iqtisadi zəmin yaransın.

A.Şahverdiyev. Mənə elə gəlir ki, Azərbaycan torpaqları işğaldan azad olunanadək müdafiə xərcləri daim artırılmalıdır. Ölkəmiz özünün enerji təhlükəsizliyini tam təmin edir. Lakin bu gün Azərbaycanda enerjinin əsas hissəsi ənənəvi enerji mənbələri hesabına istehsal olunur. Halbuki neft və digər enerji mənbələri tükənən,

alternativ və bərpa olunan enerji mənbələri isə tükənməzdir. Gələcək bu enerji növlərinədir. Mən hesab edirəm ki, buraya da diqqəti artırmaq lazımdır.

E.Məmmədov. 2013-cü ildə elm xərclərində elmi tədqiqat layihələrinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu vasitəsilə həyata keçirilməsi üçün 7 milyon manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur. Yaxşı olardı ki, müasir və innovativ elmi tədqiqat işləri layihələrinin həyata keçirilməsi, nanotexnologiyaların tətbiqi üçün vəsaitin daha da artırılması məsələsinə çox hörmətli maliyyə nazirimiz bir daha nəzər yetirəydi.

V.Əhmədov. Fermerlərə şərait yaratmaq lazımdır ki, məhsulları ixrac etmək üçün imkanları olsun. Oqtay müəllim, bölgələrdə kənd təsərrüfatı məhsullarının satılması ilə əlaqədar çox ciddi problem var. Bu məsələni bir neçə dəfə demişəm. Qubada almanı sata bilmirik. İnsanlar məcbur olub almanı çaya tökürlər. Müəyyən maneələr var, mən indi bunları açıqlamaq istəmirəm. Ona görə də mən İqtisadi İnkişaf Nazirliyindən xahiş edirəm ki, Qubada meyvənin satılması ilə əlaqədar bir pilot layihə işləyib hazırlasınlar, bir yerdə onu həyata keçirək.

F.Ağamalı. Aqrar sektoru inkişaf etdirmək üçün Azərbaycanın kifayət qədər təbii imkanları var. Əlbəttə, dövlət bununla bağlı müəyyən güzəştlər, subsidiyalar həyata keçirir və kənd təsərrüfatı bütövlükdə vergilərdən azaddır. Düşünürəm ki, bu, kifayət deyil. Kənd təsərrüfatı məhsullarının təkrar emalı ilə bağlı tətbiq olunmuş enerji daşı-yıcılarının qiymətinə də baxmaq lazımdır, çünki bu nə armatur istehsalıdır, nə də alçıpan. Kənd təsərrüfatı məhsulunun təkrar emalı kifayət qədər mürəkkəb məsələdir və ölkəmizə xeyir gətirə, xarici bazarlara çıxma biləcək imkanlara malikdir. Məncə, bu baxımdan da hökumət bu sahədə enerji daşıyıcılarının qiymətləndirilməsi məsələsinə yenidən baxmalı və onu aşağı salmalıdır.

İ.Məmmədov. Hörmətli millət vəkilləri, vərəmlə mübarizə tədbirləri çərçivəsində mənim millət vəkili olaraq təmsil olduğum Yevlax şəhərində vərəm xəstəxanasının vəziyyətinin acınacaqlı olması barədə məsələ qaldırılmışdı. Minnətdarlığımızı bildiririk ki, bu, investisiya proqramına salınmışdı.

E.Axundova. Aktual məsələ onunla bağlıdır ki, şəhər və rayon strukturlarının fəaliyyətində çox vaxt qarşılıqlı razılaşma olmur. Bir də baxırsan ki, Bakının mərkəzindəki yola gözəl asfalt örtüyü çəkilir, yeni səkilər salınır və dövlət tərəfindən bu işlərə əhəmiyyətli məbləğdə vəsait ayrılır. Bundan bir heçə həftə sonra başqa bir qurum yolu qazmağa başlayır. Soruşanda ki, nə iş görürsünüz, deyirlər, su, ya yeni telefon kabeli, ya da yeni kanalizasiya boruları çəkirik. Sonra isə digər orqanlar eyni yerə asfaltı ikinci, üçüncü dəfə tökmək məcburiyyətində qalırlar. Bununla bağlı xalq arasında hətta lətifələr gəzir. Mən belə düşünürəm ki, bu qarışıqlığın əsas səbəbi Bakıda vahid idarəçilik mərkəzinin olmamasıdır. Belə ki, paytaxt həyatının müxtəlif sahələrini müxtəlif nazirliklər və orqanlar nəzarət edirlər. Nəticədə Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti sanki heç bir şeyə cavabdehlik daşımır. Düşünürəm ki, bu məsələ aktualdır və Bakının idarəçilik sistemi mütləq təkmilləşdirilməlidir.

Q.Paşayeva burada qaldırılan bir məsələni mən xüsusi vurğulamaq istəyirəm, çünki hər dəfə bu barədə danışırım. Hörmətli Samir müəllim çıxışında ipoteka kreditlərinin həcmının artması ilə bağlı danışdı. Mən hesab edirəm ki, Azərbaycanın reallığında ipoteka kreditlərinin həcmi çox azdır, çünki bu gün gənclərimizin, gənc ailələrimizin ən böyük problemlərindən biri mənzillə bağlıdır. Həm də nəzərə almalıyıq ki, ölkəmizin buna imkanları da var. Mən istəyirəm, buna aydınlıq gətirilsin. Niyə biz bu həcmi artırma bilmirik? Sonra, burada vurğuladılar, biz xeyli vaxtdır, Mənzil Məcəlləsini qəbul etmişik. Mənzil Məcəlləsində Sosial Mənzil Fondunun yaradılması nəzərdə tutulmuşdu. Amma bu qədər zaman keçməsinə baxmayaraq, fonddan xəbər-ətər yoxdur. Bu məsələnin üzərinə ciddi şəkildə düşmək lazımdır ki, bir çox problemləri həll edə bilək. Digər bir məsələ təhsil və səhiyyə işçilərinin əmək haqqı ilə bağlıdır. Həmkarlarım qeyd etdilər, həqiqətən, səhiyyə işçilərinin, xüsusilə hamımızı yetişdirən müəllimlərin əmək haqlarının artırılmasına ciddi ehtiyac var. Mən istərdim ki, cənab Prezidentin bu sahə ilə bağlı verdiyi sərəncama aydınlıq gətirilsin.

A.Mirzəzadə. İpotekaya ayrılan vəsaitin artırılmasının tərəfdarıyam. Burada səsəndi ki, bu il artırılıb, 40 milyon manata çatdırılıb. Əvvəlki illərlə birlikdə bu, 400 milyon manata qədər vəsaitdir. Amma iş burasındadır ki, ortada 400 milyon yox, aşağı bir rəqəm var, çünki əvvəlki vəsaitlərin geri qaytarılması üçün hələ onilliklər var. Ancaq 40–50–100 milyon manat vəsait də Azərbaycanın gənc ailələrinin, ümumilikdə ailələrin mənzillə təminatında çox da böyük bir rol oynaya bilmir. Digər məsələ. Seçildiyim Mingəçevir şəhərinin sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı planın hazırlanması xahişi ilə hö-kumətə müraciət edirəm. Mingəçevir sovet dövründə eks-periment bir şəhər kimi salınmışdı. 10-a qədər böyük müəssisə bu gün öz bazarını itirdiyindən, texnologiyalar köhnəldiyindən fəaliyyətlərini dayandırmış və yerində kiçik müəssisələr fəaliyyət göstərir. Ancaq onlar əhalinin işlə təminatında, şəhərin sosial-iqtisadi inkişafında ciddi rol oynaya bilmirlər. Ona görə də mən hökumətdən, İqtisadi İnkişaf Nazirliyindən Mingəçevirin inkişafı ilə bağlı xüsusi bir planın hazırlanmasını xahiş edirəm.

Mən şəhərin mərkəzində yerləşən Nizami Gəncəvinin heykəlinin yerinin dəyişdirilməsini təklif edirəm.. Bu gün Nizami Gəncəvinin heykəli, hesab edirəm ki, heç də ona olan hörmətimizi kifayət qədər göstərə bilmir.

A.Badamov. Möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev bir sıra müşavirələrdə 2013-cü ilin sonuna kimi ölkədə yaşayış məntəqələrinin qazla təminatının 98 faizə çatdırılmasını qeyd etmişdir. Düzdür, bir sıra bölgələrdə bu iş sürətlə icra olunur, amma Qusar rayonunda 2011–2012-ci illərdə bu istiqamətdə qarşıya qoyulan vəzifələr lazımi qaydada yerinə yetirilməmiş və nəticədə rayon üzrə yaşayış məntəqələrinin 29 faizi, yəni 90 yaşayış məntəqəsindən 26-sı qazlaşdırılmışdır. Hər dəfə seçicilərlə görüşlərimiz zamanı əhali tərəfindən ən çox qaldırılan məsələ də məhz qazlaşma ilə əlaqədardır. Bu gün 2013-cü ilin dövlət büdcəsinin müzakirə olunduğunu nəzərə alaraq, Qusar rayonunda bu istiqamətdə işlərin həyata keçirilməsi üçün vəsait ayrılmasını və əlaqədar təşkilatlardan bu işin icrasını xahiş edirəm.

Ç.Qənizadə. Bugün Azərbaycanda müəllimlərin əmək haqqı olduqca azdır və bu da cənab nazir tərəfindən müəyyən tədbirlərdə səslənib. İlk öncə meliorasiya tədbirləri üçün artımın nəzərdə tutulmasını müsbət qiymətləndirsəm də, seçildiyim 80 sayılı İmişli–Beyləqan seçki dairəsində yerləşən kəndlərdə qrunut sularının tüğyan etməsi, bəzi kəndlərin boşalması, insanların kəndlərdən getməsi, təbii ki, mənə narahat edir. Hesab edirəm ki, meliorasiya sahəsinə diqqət bir az da artırılmalıdır. Fərsətdən istifadə edib Kürdəmir–İmişli yolunun Mollakənddən keçən hissəsinin olduqca bərbad olmasını qeyd etmək istəyirəm. Cənab Prezidentin İmişli və Beyləqana səfəri zamanı şahidi olduq ki, bu yol necə bərbad vəziyyətdədir. Həm Şahin müəllimdən, həm də Samir müəllimdən xahiş edərdim ki, yaxın vaxtlarda bu yolun bərpası üçün müəyyən tədbirlər görsünlər.

İ.Ağazadə. Burada qeyd olunur ki, qeyri-neft sektorunda yeni iş yerləri açılır və sair. Burada 5100 müəssisənin adı qeyd olunur, qarşısında isə yazılır ki, 72 min daimi iş yeri açılıb. Hər müəssisəyə 14 iş yeri düşür. 14 nəfərlik bir müəssisənin hansı şəkildə işləməsi, bütövlükdə həm iqtisadiyyata, həm də işsizliyin aradan qaldırılmasına verə biləcəyi xeyrin miqyası mənə məlum deyil. Təhsil Nazirliyi ilə Maliyyə Nazirliyi qərar qəbul edib ki, müəllim 24 saatdan artıq dərs deyə bilməz. 24 saata isə müəyyən elədiyi maaşın miqdarı 168 manatdır. Müəllim bu maaşla necə yaşasın? 3 il bundan əvvəl bir ayın içərisində dünya bazarında neftin qiyməti 40 dollara düşdü. Kim təminat verir ki, sabah ondan da aşağı düşməyəcək? Sovet hökuməti boyda bir imperiyanı neftin qiymətinin 28 dollardan 14 dollara düşməsi dağıtdı. Biz dövləti təkcə bunun üzərində qururuq? Başa düşək ki, qonşu dövlətlərin bizi təhdid etməsi və sair var. Ehtiyat fondunda cəmi ikiillik pulumuz var. Ondan artıq yoxdur. Bizim milyardlarımız, 15 il bu siyasəti dəyişdirmək üçün ehtiyat fondlarımız yoxdur.

A.Məhərrəmov. Hörmətli deputatlar, bir şeyi nəzərə alın ki, tələbənin 4 və ya 6 ili onun gələcək 60 ilini müəyyənləşdirir. Yəni 4 ildə aldığı təlim-tərbiyə gələcəkdə onun cəmiyyətdə

tutacağı mövqeyi və ölkəyə verəcəyi xeyri formalaşdırır. Əgər müəllimin vəziyyəti ağır, çətin, çıxılmaz olarsa, elmi tədqiqat işləri aparılmazsa, onda hansı köməklərdən söhbət gedə bilər?

Hələ elmlər namizədlərini demirəm, Azərbaycanda 1800 elmlər doktoru var. Onların üçdən ikisi – 1200-i ali məktəblərdə, 600-ü isə Milli Elmlər Akademiyasında işləyir. Mən MEA-nın üzvüyəm, əlbəttə, onu dəstəkləyirəm. Həqiqətən, MEA inkişaf etməlidir, ona ayrılan vəsait artmalıdır, ancaq ali məktəblərdə də alimləri elmi müstəvidə stimullaşdırmaq lazımdır. Necə ola bilər ki, bu onlara şamil olunmasın, bunu başa düşə bilmirəm.

K.Əliyeva. Qanun layihəsində texniki-peşə məktəbləri və liseylərə təqribən 81 milyon manat vəsait ayrılması nəzərdə tutulmuşdur. Yüksək səviyyəli peşə işçiləri hazırlayan təhsil müəssisələri yaratmaq üçün qeyd olunan vəsait, mənə elə gəlir ki, yetərli deyil.

Bir məsələni də diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm. Qanun layihəsində torpaqların münbitləşməsinə vəsait ayrılmamışdır. Bildiyiniz kimi, respublikamızda bu gün şoranlaşmağa məruz qalan minlərcə hektar torpaq sahəsi mövcuddur. Bu torpaqları münbitləşdirib, əkin üçün yararlı vəziyyətə gətirib Azərbaycanda kənd təsərrüfatını daha da inkişaf etdirmək olar. Xahiş edirəm, bu məsələyə də diqqət yetirəsiniz, çünki bəzi aran rayonlarında bu gün münbit hesab edilən torpaqlar şoranlaşmağa doğru gedir. Bu haqda müvafiq nazirliklər və komitələr ciddi düşünüb öz təkliflərini verməlidirlər.

L.Abdullayeva. Məlumdur ki, respublikamızda təhsil işçilərinin əməyinin ödənilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan əmək haqqı-dan başqa, bir çox ali təhsil müəssisələrinin büdcəsindən də əlavə məbləğ ödənilir. Bu isə ali təhsil müəssisələrində işləyən müəllimlərin maddi vəziyyətini az da olsa, yaxşılaşdırır. Orta məktəblərdə belə bir təcrübə olmadığından deputat həmkarlarımın təkliflərinə qoşularaq, xahiş edərdim ki, məhz orta məktəblərdə çalışan şəxslərin əmək haqlarının artırılması ilə bağlı məsələ büdcədə nəzərdə tutulsun.

Y.Abramov. Sadəcə, deyirəm ki, Oqtay müəllim, o vaxt Qubada əsas iş yerləri iki konserv zavodunda cəmləşmişdi. İndi kim bunları özəlləşdirib, balalarının can sağlığına qismət olsun, bazar iqtisadiyyatıdır, mənim paxıllığım yoxdur. Amma zavodların heç biri işləmədi. Mənim yadımdadır ki, Arif Rəhimzadə 1-ci katib idi, il yarım kabinetdə oturmadı. SSRİ miqyasında zərbəçi zavod idi, onu tikirdi. Hər gün orada idi. O zavod da özəlləşdirildi, quruldu. İki ildir, işləmir. Bir nəfər adam üçün iş yeri yoxdur. Bir zavodda bir mövsümdə 1500 adam işləyirdi. Ona görə biz həm İqtisadi İnkişaf Nazirliyindən, həm də Samir müəllimdən xahiş edərdik ki, gələcəkdə bu məsələlər büdcədə nəzərdə tutulsun. Mən bu gün bəyan edirəm ki, bu çox akademik, çox gözəl hazırlanmış bir büdcədir. Bu büdcə ilə biz dinamik inkişafa nail olmuşuq və sübut etmişik ki, ölkəmiz doğru yoldadır.

A.Əşrəfov. Mən Xaçmaz rayonunun təmsalında bir sıra məsələlərə toxunmaq istərdim. Bildiyiniz kimi, Xaçmaz rayonu Azərbaycanın Şimal qapısıdır. Hava limanından Azərbaycana daxil olan hər hansı bir qonaq Bakının mərkəzinə gələndə Azərbaycan haqqında müəyyən qənaət əldə edir. Bu gün avtomobil və dəmir yolu nəqliyyatı ilə gələn qonaqlar da məhz Xaçmazdan keçirlər. Bu baxımdan Xaçmaza diqqət daha üstün olmalıdır. Bu gün Xaçmaz Rayon Tarix Diyarşünaslıq Muzeyi günün tələblərinə cavab vermirdi. O artıq sökülüb və yeni bir muzey tikiləcək. Mən Samir müəllimdən xahiş edərdim ki, hazırda məktub oradadır, buna bir nəzər yetirərdilər. Payız mövsümünü nəzərə alaraq bunun tez bir zamanda həyata keçirilməsini xahiş edirəm.

R.Məmməd həsənov. Son zamanlar qanun qəbul etdik ki, pensiyaya çıxan elmlər namizədinin təqaüdünə 120 manat, elmlər doktorunun təqaüdünə 200 manat əlavə edilsin. Hazırda elmi adlara görə verilən vəsait çox azdır. Yaxşı olardı ki, bu vəsait elmlər namizədinə, elmlər doktorlarına ehtiyac müddətində də verilsin və pensiyaya çıxanda bu məbləğ pensiyalarına əlavə olunsun. Bir qədər də seçildiyim bölgə haqqında danışmaq istəyi-rəm. Gədəbəydə bir körpü var idi, uçub dağılmışdı. Cənab Prezidentə məruzə edəndən sonra körpü yenidən tikildi və istifadəyə verildi. 70 metr uzunluğu, 10 metr eni, 15 metr hündürlüyü olan bir körpüdür.

Digər tərəfdən, Gədəbəy–Qaravəllər yolunun uzunluğu 57 kilometrdir. Yenə də cənab Prezidentə məruzə olunandan sonra bu yolun tikintisinə başlanılmışdır. Buna görə də şəxsən mən, seçicilərim, bütün Gədəbəy camaatı cənab Prezidentə minnətdarlığımızı bildiririk.

S.Aliyev. Tərtərin ən böyük problemlərindən biri sudur. Bu rayonda 409 artezian quyusu var ki, onların aylıq elektrik enerjisi xərcləri 250 min manatdan çoxdur. Cənab Sədr, biz burada sosial ədalət prinsipindən çox danışıyıq. Amma bizim ənənədə bir məsələ də var, bu da imanlılıqdır. Bu gün Heydər Əliyev Fondu dövlətin imanlılıq potensialının artmasında olduqca mühüm rol oynayır. Amma az öncə həmkarlarım qeyd etdilər, Mənzil Məcəlləsində gələcəkdə sosial evlərin tikilməsi, kimsəsizlərin evlə təmin olunması məsələsi nəzərdə tutulur ki, mənə elə gəlir, buna diqqəti artırmaq olduqca önəmlidir.

A.Quliyev. Mənə belə gəlir ki, biz təhsildə, ümumiyyətlə, müəllimlərlə bağlı problemin həllində mühüm rol oynaya biləcək bir qərar qəbul etməliyik. Bu da müəllimlərin dövlət qulluğu sistemində keçirilməsidir. Burada ipoteka ilə bağlı danışıldı. Mən bunun bütün parametrlərini bir yana qoyub sosial ipoteka üçün tələb olunan 20 faiz ilkin ödənişin çoxluğu haqqında fikir bildirmək istəyirəm. Mən hesab edirəm ki, bu gün bizim gənclər üçün 20 faizi ödəmək çox çətin məsələdir.

Toxunmaq istədiyim növbəti məsələ təmsil olunduğum qeyri-hökumət təşkilatları ilə bağlıdır. Mən fürsətdən istifadə eləyib Samir müəllimə təşəkkür etmək istəyirəm ki, ke-çən il qeyri-hökumət təşkilatlarına ayrılan vəsaitin artırılması ilə bağlı edilən təklifə müsbət yanaşdı və məbləğ artırıldı. Bu il isə yeni bir təkliflə çıxış etmək istəyirəm. Məsələ burasındadır ki, cənab Prezidentin 2013-cü il 23 may fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının Əsasnaməsinə dəyişiklik edildi və bundan sonra şura xaricdə fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatlarına maliyyə yardımı, qrant vermək hüququ qazandı. Xüsusilə Avropa ölkələrində Azərbaycan haqqında doğru-dürüst məlumatın yayılması, ictimaiyyətə Azərbaycan gerçəkliyi ilə bağlı həqiqi məlumatların verilməsi, milli maraqların

müdafiəsi baxımından xaricdə fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatlarına şura vasitəsilə qrantın ayrılması çox önəmlidir. Fürsətdən istifadə edib Samir müəllimdən xahiş etmək istərdim ki, bu məqsədlə şuranın vəsaitinə yenidən baxılsın və müəyyən artımlar nəzərdə tutulsun.

S.Fətəliyeva. Azərbaycanın müasir tarixini əks etdirən keyfiyyətli sənədli filmlər çəkilsin. Belə filmlər daxili istifadəçi üçün yox, xarici seyrçilər üçün nəzərdə tutulmalıdır. Burada bir məsələ səsləndi, mən də onu təkrar etmək istəyirəm. Biz son zamanlar uşaqlara qarşı zorakılıq hallarının çoxalmasının şahidiyik. Ailədaxili zorakılığa məruz qalan uşaqların psixoloji reabilitasiyaya ehtiyacları var. Bir müddət öncə “Sosial xidmət haqqında” Qanun qəbul edilib və bunun davamı olaraq psixoloji reabilitasiya mərkəzlərinin açılması çox zəruridir. Təəssüflər olsun ki, ölkəmizdə sayı az olsa da, valideyn himayəsindən məhrum olan uşaqlar var. Onları nə uşaq evlərinə, nə də internatlara göndərmək mümkündür. Belə uşaqlar üçün xüsusi tərbiyəvi sosial sığınacaqların yaradılması lazımdır. Mən xahiş edərdim, bu məsələ də burada öz əksini tapsın.

S.Qafarova. Mən bu layihəyə səs verəcəyəm və həmkarlarımı da ona səs verməyə çağırıram.

M.Kazımov. Təqdim olunmuş sənədlərdən görüldüyü kimi, gələn ilin büdcəsi də sosial və investisiya yönümlü olacaqdır. Büdcə xərclərində sosial yönümlü xərclərin xüsusi çəkisi 25 faiz-dən çox olacaqdır. Bu bir daha göstərir ki, hökumət tərəfin-dən əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi kursu 2013-cü ildə də davam etdiriləcəkdir.

M.Qasımlı. Təqdim edilən büdcə layihəsinə səs verəcəyəm. Nəyə görə? Hər şeydən əvvəl ona görə ki, Avropa ölkələrində böhranın dərinləşdiyi, bəzi ölkələrin büdcəsinin yerinə yetirilmədiyi, dağıldığı bir vaxtda bizim builki büdcənin dayanıqlı olması və 2013-cü il büdcəsinin əvvəlkinə nisbətən artması, heç şübhəsiz, müsbət qiymətləndirilməlidir. Birincisi,

elm və təhsilimizə mütləq ədalətli, vicdanlı rəqabətin gəlməsi lazımdır. Bunu, fikrimcə, büdcəni formalaşdıran, büdcəni təşkil edən şəxslər mütləq nəzərə almalıdırlar. Universitetlərin muxtariyyəti, müstəqilliyi artırılmalı və onlar büdcədən daha çox asılı olmamalıdırlar. Alim əməyinin qiymətləndirilməsində bərabərliyə son qoyulmalıdır. Startda bərabərlik olar, amma əmək haqlarının minimum və maksimum həddi müəyyənləşdirilməlidir. Bu, alimlər arasında bir rəqabətə gətirər, elminiz dünya elminin cərgələrinə daha sıx daxil ola bilər.

Q.Həsənquliyev. İndi büdcənin təqribən az qala yarısı təmir-tikinti işlərinə gedir. Biz bu büdcə vəsaitləri hesabına xəstəxanaların, olimpiya komplekslərinin tikilməsi, divarların çəkilməsi prosesini dayandırmalıyıq. Mən komitənin iclasında söyləmişdim, bir daha söyləyi-rəm. Biz bazar iqtisadiyyatına keçmişiksə, bu qədər dövlət universiteti nəyə lazımdır? Bunlar özəlləşdirilməlidir. Onlar, əslində, büdcəyə vergi ödəməlidirlər. Onun əvəzində tələbələrə təhsil kreditləri verilməlidir ki, təhsil haqlarını ödəyə bilsinlər. Bundan başqa, xəstəxanalar özəlləşdirilməli, icbari sığorta, nəhayət ki, tətbiq olunmalıdır.

H.Rəcəbli. Burada mənzil tikintisindən söhbət getdi. Sosial müdafiə sistemində vacib faktorlardan biridir. Ola bilər, bu rəqəmi mən özüm üçün aydınlaşdırma bilməmişəm. Büdcədə bir rəqəm azalıb, o da mənzil və kommunal təsərrüfatı ilə bağlıdır. 9,2 faiz minusla olan rəqəmdir. Düşünürəm, biz nə isə eləməliyik ki, bu rəqəm artsın.

Sonra, istəyirəm, həmkarlarımdan birinin çıxışına münasi-bət bildirəm. Olimpiya hərəkətində idmançıya verilən pulla ölkədə gedən sosial məsələlərin paralelini aparmaq olmaz. Bu, düzgün müqayisə, düzgün uyğunlaşdırma deyil. Azərbaycanda Qarabağ əlillərinə, qaçqınlarımıza ev tikilir, maşın verilir. Görülən işlərin başqa istiqamətini müqayisə eləsək, görürük ki, ölkəmizdə bundan başqa böyük işlər görülür. Bunlar da, əlbəttə, bizim diqqətimizdən yayınmamalıdır. İki məsələyə də diqqət yetirmək istəyirəm. Birinci, hə-kimlərin əmək haqlarının artırılmasına mütləq ehtiyac var. Mən bunu xüsusi vurğulamaq istəyirəm.

İkinci, Lənkəranda yüz ili tamam olacaq bir bina var. Bu gün maliyyə nazirinin diqqətini onun

təmirinə cəlb etmək istəyirəm. Lənkəran xan sarayının təmirinə ehtiyac var Bütçəyə səs verəcəyəm, deputat həmkarlarımı da ona səs verməyə çağırıram.

E.Quliyev. Digər prioritet sahələrdən biri olan turizm barədə də qeyd etmək istəyirəm. Bildiyiniz kimi, ölkə Prezidenti tərəfindən bir neçə fərman və sərəncam imzalanmışdır və eləcə də, dövlət, hökumət tərəfindən proqram həyata keçirilir. Ölkədə turizm çox yüksək şəkildə inkişaf edir. Lakin bu gün turistləri cəlb etmək üçün otellərdən və dəniz çimərliklərindən istifadə etməklə bərabər, digər sahələri də inkişaf etdirməliyik. Bakı və Bakı ətrafında olan mədəniyyət və tarixi abidələrin bərpasına dövlət tərəfindən müəyyən vəsait ayrılmalıdır. Çox təəssüflər olsun, son zamanlar bu məsələlər bir az pərdə arxasında qaldığından bəzi tarixi abidələr sabah yaddan və siyahıdan çıxarıla bilər.

M.Quliyev. Sadəcə olaraq, onu demək istəyirəm ki, istər ipoteka kreditlərinin ayrılması, istər müəllimlərin, həkimlərin əmək haqlarının artırılması, istərsə də icbari tibbi sığortanın həyata keçirilməsi çox vacib amillərdir. Amma bunlar təkcə büdcə ilə bağlı proseslər deyil, burada islahatlar aparılmalı və çəkilən xərclərin səmərəliliyi nəzərə alınmalıdır. Hesab edirəm ki, hökumət artıq hüquqi, siyasi və iqtisadi sahədə aparılan islahatların davamı olaraq sosial sahədə də islahatların həyata keçirilməsi və başa çatdırılması haqqında düşünməlidir. ki təklif vermək istəyirəm. Bunun biri Qarabağ əlillərinin pensiyası ilə bağlıdır. Məlumdur ki, 2005-ci ildə pensiya islahatları aparıldı, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanun qəbul olundu. O qanun qəbul olunandan sonra əlilliyə və ya yaşa görə pensiyaya çıxmaqdan ötrü müəyyən əmək stajı tələb olunur. Əlilliyə görə pensiya almaqdan ötrü vətəndaşın 4 il əmək stajı olmalıdır. Qarabağ müharibəsi indi dayansa da, ermənilər tərəfindən atəşkəsin pozulması nəticəsində ildə bir neçə yüz əsgərimiz yaralanır və onların da bir hissəsi əlil olur. Heç şübhəsiz ki, 18 yaşında hərbi xidmətə çağırılan şəxsin 4 il əmək stajı olmayacaqdır. Ona görə bu şəxslərə Qarabağ əlili kimi pensiya təyin olunmur. Müavinət təyin olunur, bunun da məbləği olduqca azdır. 2006-cı ilə qədər Qarabağ müharibəsində əlil olan şəxslərlə 2006-cı ildə əlil olan şəxslərin pensiyası

arasında ciddi fərq var. Bu da istər-istəməz ayrı-seçkilik yaradır. Mən bunun aradan qaldırılmasını təklif edirəm.

Digər bir təklifim seçildiyim Gəncə şəhəri ilə bağlıdır. Burada çıxış edən deputatlar öz dairələrinə müəyyən vəsaitin artırılmasını istədilər və bu da, təbii ki, bir istəkdir. Amma mən Gəncə üçün xüsusi bir vəsait istəmirəm, çünki hökumətimiz və cənab Prezidentin tapşırığı ilə müvafiq strukturlar Gəncənin inkişafına diqqət ayırırlar və kifayət qədər vəsait də ayrılır.

İ.Həbibbəyli. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının fəaliyyətini məhdudlaşdırmaq yox, ona investisiya qoyuluşunu bir az artırmaq, orada islahatları daha da sürətlən-dirmək lazımdır.

A.Cəfərov. “Banklar və digər kredit təşkilatları tərəfindən fiziki şəxslərin əmanətləri üzrə ödənilən faizlərin gəlir vergisindən azad edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu növbəti dəfə uzadılmalıdır. Əmanətlər üzrə ödənilən faizlərin gəlir vergisindən növbəti dəfə azad edilməsi nəticəsində əhalinin sərəncamında əlavə vəsaitlərin formalaşması ümumi iqtisadiyyatımızda əlavə gəlirlərin və həm də əlavə vergitutma bazasının yaradılmasını təmin edəcəkdir.

N.Cəfərov. Mənim, sadəcə olaraq, bu büdcə ilə bağlı fikrim müsbət-dir. Elə bir xüsusi qeydə, elə bilirəm, ehtiyac yoxdur. Amma bir məsələnin imkan daxilində həyata keçməsinə çox istərdim. Bu da bizim yaradıcı adamlara, xüsusilə ədəbiyyat xadimlərinə verilən qonorarla bağlıdır.

S.Vəliyeva. Xəstə və sağlam insanların cəza-çəkmə müəssisələrində bir yerdə olması xoşagəlməli hal deyil. Əgər məsləhət olarsa, gələcəkdə ayrıca bir cəzaçəkmə müəssisəsi tikilsin və qorxulu infeksiyalı xəstə məhbuslar həm orada müalicə olunsunlar, həm də cəzaçəkmə vaxtlarını başa vursunlar.

Məktəbəqədər uşaq müəssisələrində isə vəziyyət bir qədər başqadır. Məktəbəqədər uşaq müəssisələrinin çatışmaması və yaxud onlardan başqa sahələrdə istifadə olunması vəziyyəti bir az çətinləşdirir. Biz millət vəkili olaraq, tez-tez bunlarla bağlı şikayətlərlə rastlaşırıq. Ümid

edirəm ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 27 dekabr tarixli Azərbaycan Respublikasında körpələr evlərinin, körpələr evi-uşaq bağçalarının, uşaq bağçalarının, xüsusi uşaq bağçalarının və uşaq evlərinin inkişafı ilə bağlı tədbirlər barədə sərəncamı ilə adı çəkilən müəssisələrin Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti və Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyətinə verilməsi öz səmərəsini verəcəkdir.

R.Rzayev. Daşkəsən və Göygöl rayonlarının yol və qazla təmin edilməsi problemi hələ də həllini tapmayıb. Çox istərdim ki, bu istiqamətdə işlər bir balaca tənzimlənsin.

Bir də, mən Maliyyə Nazirliyinə Dağlıq Qarabağın Azərbaycan icmasına ayrılan vəsaitlə bağlı müraciət etmək istərdim. Bu gün təəssüflər olsun ki, Dağlıq Qarabağda xoşagəlməyən görüşlər keçirilir. Orada Ermənistan parlamentinin üzvləri müxtəlif iclaslar keçirir, mədəni-kütləvi işlər aparırlar. Bu istiqamətdə bizim fəaliyyətimizin gücləndirilməsi yaxşı olardı. Bundan orta maliyyə vəsaitinin artırılması çox önəmli olardı, çünki bizim görülməli işlərimiz çoxdur. Azərbaycanın haqlı mövqeyinin beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması istiqamətində işlərimizi bir az da gücləndirməliyik.

S.Möhbaliyev. Məni düşündürən əsas məsələlərdən biri təhsil, mədəniyyət, səhiyyə işçilərinin əmək haqları ilə bağlıdır. 2013-cü ildə Azərbaycanda orta aylıq əmək haqqı 369 manat həcmində proqnozlaşdırılır. Biz bunu sahələr üzrə müqayisə etsək, ən aşağı əmək haqqı təhsil, səhiyyə və mədəniyyət işçilərindədir. Mən başa düşürəm ki, büdcə layihəsində büdcədən maliyyələşən 700 min işçinin əmək haqlarının artırılması nəzərdə tutulur. Mən belə düşünürəm, elə artım nəzərdə tutulmalıdır ki, səhiyyə, təhsil işçilərinin orta əmək haqqı ümumi respublika üzrə orta əmək haqqına yaxınlaşmış olsun.

A.Naxçıvanlı. Heç şübhəsiz, büdcə layihəsi hökumətimiz tərəfindən çox mükəmməl hazırlanmışdır və mən onun təsdiqinə səs verəcəyəm. Mən seçildiyim Oğuz rayonunun problemləri ilə bağlı danışmaq istəyirəm. Hər dəfə Oğuz gedəndə utanıram, çünki eyni məsələləri həmişə mənim qarşımda qoyurlar. Mən görürəm ki, ildən-ilə də bu məsələlər həll

olunmamış qalır. Oğuzda 11 məktəb yenidən tikilməlidir, 4 məktəb əsaslı təmir olunmalıdır, çünki qəza vəziyyətindədir. 9 yeni uşaq bağçası inşa olunmalıdır. 33 tarix, memarlıq, arxeoloji abidənin əsaslı təmirə, yenidən bərpasına ehtiyac vardır. Bunlar artıq neçə ildir, deyilir.

Rayonda qazlaşma işi 2013-cü ildə başa çatmalıdır. An-caq belə getsə, mənə elə gəlir ki, bu heç 2020-ci ilə də başa çata bilməz. Balaca bir Oğuzun görün nə qədər problemləri var. Şübhəsiz ki, bu problemlər başqa rayonlarda da ola bilər. Mənim öz institutumla da bağlı bəzi problemlər var, mən onları demirəm. Sadəcə, hörmətli Samir müəllimin burada iştirakından istifadə edərək demək istəyirəm ki, bu balaca Oğuzun böyük problemlərinin həll olunmasına köməklik etsinlər.

R.Əliyev. Hörmətli həmkarlarımla çıxışlarında müxtəlif fikirlər səsləndi, mən bunları təkrar etmək istəmirəm, amma bir məsələyə konkret münasibətimi bildirmək istəyirəm. Bakı kəndləri və qəsəbələrinin inkişafı ilə bağlı cənab Prezident tərəfindən sərəncam imzalanıb. Bu ərəfədə səhiyyədə, təhsildə, mədəniyyətdə, idmanda, müxtəlif kommunal layihələrdə işlər görülüb. Amma bu gün Bakı kəndlərində və qəsəbələrində ən böyük problem daxili yollar və bağçaların təmiri ilə bağlıdır. Elə qəsəbələr var ki, 1 kvadratmetr də daxili yollar çəkilməyib. Buzovna, Pirallahı və sairə göstərmək olar. Bu məsələlərlə Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti məşğul olur. Xahiş edərdim ki, bu məsələlər nəzarətə götürülsün və gələn il bu problemlər öz həllini tapsın. Təqdim olunmuş büdcə çox mükəmməl hazırlanıb və mən də bu sənədə səs verəcəyəm.

S.Hüseynova. Büdcənin sosial və investisiya yönümlü olması barədə həmkarlarımla dedikləri fikirlərə qoşuluram və bu sənədin lehinə səs verəcəyəm.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlara gəldikdə isə düşünürəm ki, onlara qulluq edən valideynlərə əmək stajının müəyyən edilməsi məsələsinə baxılmalı və onlara da ödəmələr nəzərdə tutulması üçün müvafiq tədbirlər görülməlidir. Hazırda əlil uşaqlara 60,5 manat təqaüd verilir. Bəlli məsələdir ki, əksər halda bu cür övladları olan valideynlərdən biri əmək fəaliyyəti ilə məşğul ola bilmir. Buna görə məcburiyyət qarşısında uşaqlarını uşaq müəssisələrinə verirlər.

Bu məsələlərin öz həllini tapması uşaq evlərinə düşənlərin sayının artmamasına səbəb ola və aparılan dövlət proqramlarının işini yüngülləşdirə bilər. Biz beləliklə, bunu yaradan səbəbi aradan qaldırmış olarıq.

Təmsil etdiyim rayonla bağlı bir sualla çıxışımı yekunlaşdırmaq istərdim. Hörmətli Samir müəllim, regionların so-sial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramında nəzərdə tutulmuş 110 kilovoltluq Gədəbəy yarımstansiyasının tikintisi üçün 2013-cü ildə vəsait ayrılacaqmı?

İ.Məmmədov. Mən bu büdcənin lehinə səs verəcəyəm və deputat həmkarlarımı da bu sənədin lehinə səs verməyə dəvət edirəm. İpoteka ilə əlaqədar olaraq bir məqamı diqqətə çəkmək istəyirəm. Gəlin, baxaq, ipoteka vasitəsi ilə verilən kreditdən istifadə edərək mənzil almaq istəyən gəncin qazancı nə qədər olmalıdır? Ən yaxşı halda 4 faizlə 30 illik verilən ipoteka kreditinin maksimal məbləğini almaq üçün müraciət edən gənc ailənin aylıq məvacibi minimum 600–700 manat təşkil etməlidir. Eyni zamanda, ilkin ödəniş etmək üçün də bu gəncin, heç olmasa, 6–7 min manat civarında pulu olmalıdır. Belə olan halda gənc müəllimlərimiz, həkimlərimiz, elm yolunu seçmiş gənclərimiz hansı vəsaitlə bu ipotekadan istifadə edə bilərlər? Əgər ehtiyacı olan peşə sahibləri bu kreditdən istifadə edə bilmirlərsə, onda kimlər istifadə edirlər?

Payız və yaz aylarında çayların daşması nəticəsində kənd əhalisinin təsərrüfatına böyük zərər dəyir. Yay aylarında daxili imkanlar, kустar yolla çayın təmizlənməsi, müəyyən bəndlərin vurulması işləri aparılır. Mən hökumət üzvlərindən xahiş edərdim ki, Piyan kəndində bəndləşmə işinin görülməsi üçün vəsait ayrılınsın.

H.Atayev. Təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, elm və digər sahələrə ayrılan vəsaitin daha böyük hissəsini həmin sahədə işləyən insanların əmək haqqının ödənməsinə yönəldilməsini məqsəduyğun hesab edirəm. Müzakirəmizə çıxarılan 2013-cü ilin dövlət büdcəsi layihəsində belə tendensiya var. Ancaq hesab edirəm ki, real nəticə əldə etmək üçün kifayət qədər deyil.

Odur ki, təklif edirəm, bu bölmədə nəzərdə tutulmuş vəsaiti digər bölmələrin hesabına mümkün qədər artırıq.

Ə.Vəliyev. 12 kəndi birləşdirən Qazax–Quşçu Ayrım avtomobil yolu olduqca strateji əhəmiyyətə malikdir. Bu yolun və eyni zamanda, atəş altında olan bir bölgə üçün zəruri olan Qazax Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının tikintisinə 2013-cü ilin büdcə layihəsində vəsaitin nəzərdə tutulmasını xahiş edirəm.

Bundan əlavə, Qazax rayonunun işğal olunmuş kəndlərindən məcburi köçkün düşmüş 3701 nəfər rayonun özündə və digər kəndlərdə yararsız binalarda və vaqonlarda yaşayır. Onların yaşayış və mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün Qazax Rayon İcra Hakimiyyəti artıq hökumətə müraciət edib. Aldığım informasiyaya görə, 300 ailə üçün 5 binanın tikintisi nəzərdə tutulub. Hökumət üzvlərindən xahiş edirəm, bunun həllini bir qədər də sürətləndirsinlər.

C.Osmanlı. Həm Bakıda, həm də Sumqayıtda iş imkanlarının genişlənməsi və xüsusilə də Bakı və Sumqayıt arasında Xırdalan şəhərinin meydana gəlməsi ilə bağlı olaraq o yolda həddindən artıq sıxlıq meydana gəlmişdir. Demək olar ki, orada tıxaclar artıq gündəlik həyat tərzinə çevrilmişdir. Bununla bağlı tez-tez səslənən təkliflərdən biri ondan ibarətdir ki, Bakı–Sumqayıt arasında ya sürətli bir qatar, ya da metro xidməti fəaliyyət göstərsin. Bu da həm iş dalınca gedən insanlarımızın, həm də tələbələrimizin vaxt itkisinin qarşısını alar.

Başqa bir təklifim isə peşə məktəbləri ilə bağlıdır. Burada qeyd olundu ki, peşə məktəblərinin inşası üçün büdcədən maliyyə ayrılmalıdır. Mən bununla razı deyiləm. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin bir çoxunda peşə məktəbləri, ümumiyyətlə, dövlət balansında deyil. Məsələn, Yaponiyada peşə məktəbləri sənaye müəssisələrinin tərkib hissəsi kimi fəaliyyət göstərir. Yəni hansı şirkətə kadrlar yetişdirmək lazımdırsa, həmin şirkət özü də onu həyata keçirir. Amma orada fərqli nə var? Dövlətin təklif etdiyi ucuz təhsil fondu kreditləri var. Hansı şirkət istəyirsə, o kreditlərə müraciət edərək öz peşə məktəblərini yaradır. Beləliklə, yetişdirilən kadr həm əmək

bazarı ilə əlaqədə olur, həm də bir müəssisədə işlə təmin edilir. Ona görə də bu gün Azərbaycanada təhsil fonduna və ucuz təhsil kreditlərinə ehtiyac var.

Deputat sorğularına rəsmi cavab

S.Şərifov. Milli Məclis üzvləri tərəfindən səsəndirilən sualların bir çoxu onların təmsil olunduqları regionlarda zəruri kom-munal, infrastruktur, sosial layihələr və quruculuq-abadlıq işləri ilə bağlı olmuşdur. Bu məsələlərə qısa müddət ərzində konkret cavablar vermək, şübhəsiz ki, qeyri-mümkündür. Amma bütün bu məsələlər tərəfimizdən qeyd olunub. Biz bu məsələləri təhlil edib, bununla əlaqədar fərdi qaydada millət vəkillərinə cavablarımızı təqdim edəcəyik.

Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin hesablanması üçün neftin bir barrelinin qiymətinin 100 ABŞ dolları səviyyəsində gö-türülməsi ilə dövlət büdcəsinin gəlirlər hissəsinin icrası üçün risklərin mövcud olduğu kimi fikirlər səsələnmişdir. Bu məsələləri biz Milli Məclisin komitələrində də ətraflı müzakirə etmişdik. Mən bir daha qeyd etmək istərdim, dövlət büdcəsinin gəlirlərinin strukturu elə qurulub ki, bu gəlirlərin bir qismi vergi, gömrük daxilolmaları hesabına formalaşır. Sair daxilolmalar cüzi bir hissəsini təşkil edir və Dövlət Neft Fondundan daxil olan transfert hesabına formalaşır.

Burada hörmətli Zeynəb Xanlarova büdcə ilə bağlı qısa sual vermişdi ki, büd-cənin həkimlərə, müəllimlərə, elmi işçilərə və büdcədən maliyyələşdirilən digər təşkilatların işçilərinə xeyri olacaqmı? Mən bu suala da qısa olaraq cavab vermək istərdim ki, bəli, xeyri olacaq. Onu da qeyd etmək istərdim ki, Azərbaycanda 2004-cü ildən başlayaraq sosial məsələlərin həllində böyük nəticələr əldə edilib. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm cənab İlham Əliyev tərəfindən minimum aylıq əmək haqlarının və buna müvafiq olaraq dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən təşkilatlarda çalışan işçilərin əmək haqları və əmək pensiyalarının baza hissəsinin 10 dəfədən çox artımı baş vermişdir. Onu da qeyd etmək istərdim ki, 2004-cü ildən başlayaraq 11 dəfə əmək haqları artımı baş vermişdir. Hesab edirəm ki, bu ənənə 2013-cü ildə də davam etdiriləcək.

Dağlıq Qarabağ və işğal altında olan digər rayonların büdcədə ayrıca bənddə əksini tapması ilə bağlı təklif veril-mişdir. Mən burada arayış üçün qeyd etmək istərdim ki, təqdim olunmuş büdcə zərfinin birinci kitabdakı Azərbaycan Respublikasının 2013-cü il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanun layihəsinin 8-ci, 9-cu səhifələrinin cədvəlində ölkəmizin bütün rayon və şəhərlərinin, o cümlədən Dağlıq Qarabağın və işğal altında olan digər rayonların adları və onlara ayrılan büdcə vəsaiti öz əksini tapmışdır. Burada hər hansı bir problem yoxdur.

Regionların maliyyələşdirilməsi ilə bağlı digər suallar da verilmişdir. Naxçıvana ayrılan dotasiyanın 1 faiz azaldıldığı haqqında fikir söylənmişdi. Mən bununla əlaqədar arayış vermək istərdim. İlk növbədə onu qeyd etmək istərdim ki, ulu öndərimiz Heydər Əliyev tərəfindən diyarı olan, blokada şəraitində yaşayan Naxçıvana Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm cənab İlham Əliyev tərəfindən də bu diqqət davam etdirilir. Onu qeyd etmək istərdim ki, bunun nəticəsində ilbəl Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsi və muxtar respublikanın rayon və şəhərlərinin yerli gəlir və xərcləri artırılır. Bunun müqabilində Naxçıvanın mərkəzdən maliyyə asılılığı tədricən azaldılmağa başlamışdır.

2013-cü ilə gəldikdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinin xərcləri 332,7 milyon manat olmaqla, 2012-ci illə müqayisədə 27,3 milyon manat və yaxud 8,9 faiz art-mışdır. Yəni hər hansı azalmadan söhbət gedə bilməz və faktik olaraq Naxçıvan Muxtar Respublikasında 2013-cü il büdcəsinin öz gəlirləri 2012-ci ilə nisbətən 7,7 milyon manat və yaxud 16,3 faiz artmışdır

Xərclərin strukturu ilə bağlı bəzi irad və təkliflər irəli sürülmüşdür. Yəni dövlət büdcəsinin xərclərində müəyyən xərclərin xüsusi çəkisinin aşağı olduğu göstərilmişdir. Mən təkcə bunu qeyd etmək istərdim ki, ümumiyyətlə, hər hansı xərcin xüsusi çəkisi aşağıdırsa, onu artırmaqdan ötrü biz digər xərc istiqamətlərində nəzərdə tutulan xərclərin məbləğini azaltmalıyıq. Bunun başqa yolları yoxdur.

Digər sahələrə gəldikdə deyə bilərəm ki, son illər bizim büdcəmiz daha çox investisiya yönümlü, yəni inkişaf büdcəsidir. Yəni şübhəsiz ki, biz inkişaf hədəflərimizə nail olmaq istəyiriksə, bunun üçün müvafiq vəsaitlər ayırmalıyıq. Artıq 2013-cü ilin büdcəsində də müşahidə olunur ki, dövlət büdcəsinin əsaslı xərcləri dövlət büdcəsinin 45,8 faizini təşkil edir. İcmal büdcənin investisiya xərcləri isə ümumi daxili məhsulun təxminən 20 faizini təşkil edir.

Uşaq bağçalarında ərzaq xərcləri ilə bağlı suallar var idi. Bununla bağlı çıxışında da qeyd etdim ki, deyilən istiqamətlər üzrə işlər aparılıb və artıq həmin xərclər əhəmiyyətli dərəcədə artırılıb. Təkcə Bakı şəhərində deyil, ölkəmizin regionlarında da bu xərclər artırılacaqdır.

Amma bununla yanaşı, şübhəsiz, həm mərkəzdə, həm də yerlərdə həmin xərclərin düzgün icra edilməsinə də nəzarəti gücləndirməliyik.

Qeyd olunan digər məsələ dərs yükü ilə bağlı məsələ idi. Mən buna münasibət bildirmək istərdim. Birincisi, Maliyyə Nazirliyi dərs yükü ilə bağlı hər hansı bir məhdudiyyət qoymayıb. Yalnız onu qeyd etmək istərdim ki, ölkədə müəyyən dərs yükü var, bu da şagirdlərin sayı ilə bağlıdır.

Hazırda Nazirlər Kabineti tərəfindən dövlət sifarişi ilə təhsil alan tələbələrin təhsil haqlarının artırılmasına dair sərəncam qəbul edilib və bununla dövlət sifarişli təhsil sahəsində şagirdlərə daha çox vəsait ayrılacaqdır. Biz nəzərə almalıyıq ki, ali təhsildə tətbiq olunan yeni maliyyələşdirmə mexanizmi artıq imkan verir ki, təkcə dövlətə məxsus ali təhsil müəssisələrində deyil, eyni zamanda, özəl ali təhsil müəssisələrində də tələbələr dövlət hesabına tədris ala bilsinlər. Şübhəsiz ki, bu vəsaitin bir hissəsi özəl ali təhsil müəssisələrinə gedir.

Biz dövlətə məxsus ali təhsil müəssisələrinə ayrılmış vəsaiti qiymətləndirəndə, eyni zamanda, onu da nəzərə almalıyıq ki, keçən ildən başlayaraq əvvəllər dövlət büdcəsi vasitəsilə ali təhsil müəssisələrinin sərəncamına verilən büdcədən kənar gəlirlər artıq bilavasitə həmin ali təhsil müəssisələrinin öz bank hesablarına daxil olur. Artıq bunlar büdcə vasitəsilə nizamlanmır.

Ümumiyyətlə, mən bir daha qeyd etmək istərdim ki, bizə verilən digər suallara, o cümlədən konkret regionlarda layihələrin həyata keçirilməsi, müəyyən problemlərin həll edilməsi ilə bağlı suallara biz ya fərdi qaydada Milli Məclis üzvlərinə cavablar verəcəyik, ya da konkret olaraq bunların növbəti dövlət investisiya proqramlarında əks olunması üzrə müvafiq tədbirlərimizi görəcəyik.

S.Həsənova. Ən əsas, ümdə suallardan biri kimi mən qeyri-neft sektoruna dair sualları cavablandırmaq istərdim. Hörmətli millət vəkillərimizdən bir neçəsi bu məsələyə dair fikirlərini, təkliflərini və narahatlıqlarını bildirmişdir. Vahid müəllim Əhmədov qeyri-neft sektorunun strukturuna yenidən baxılması, büdcə gəlirlərini artıran sahələrin inkişaf etdirilməsi kimi təkliflərlə çıxış etdi. Mən bildirmək istəyirəm ki, qeyri-neft sektorunun inkişafı Azərbaycan hökuməti üçün prioritet kimi qorunmuşdur. Maşınqayırma, metallurgiya, energetika, tikinti materiallarının istehsalı, yüngül, yeyinti sənayesinin, kənd təsərrüfatının, turizmin, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sahəsinin inkişafı prioritet kimi müəyyən edilmişdir.

Sizə təqdim etdiyimiz rəqəmlərdən də gördüyünüz kimi, son illərdə ümumi daxili məhsulun artımının qeyri-neft sektorunun dinamik inkişafı hesabına təmin edilməsi də məhz qeyri-neft sektorunun prioritet istiqamətlərinin və strukturunun düzgün müəyyən olunmasını göstərməkdədir. Şübhəsiz ki, ilbəl qeyri-neft sektorunun strukturu, onun tərkibi inkişaf edir, daha da təkmilləşdirilir. Bu, ən əsas prioritetlərdən biridir. Bu zaman məşğulluğun təyin edilməsi, yerli xammalın emalı, qeyri-neft ixracının artırılması, idxalın əvəzlənməsi və həmin sektorun daha sürətlə inkişafı və bununla da büdcə gəlirlərinin artırılması meyarına da baxıla bilər.

Burada büdcə gəlirlərinin qeyri-neft sektorundan daha az artması barədə məsələ qaldırıldı. Mən nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin 2013-cü il üçün təqdim etdiyi proqnozlarda, əsasən, qeyri-neft sektorunda ümumi daxili məhsulumuz 11,7 faiz artacaqdır. Eyni zamanda, dövlət büdcəsinin qeyri-neft gəlirləri bu artımdan daha da çox, yəni 14,7 faiz

olacaqdır. Göründüyü kimi, bu belə deyil, tamamilə əksinə, dövlət büdcəsinin qeyri-neft gəlirləri qeyri-neft sektorunun artımı ilə nəinki bərabərdir, hətta onu üstələyir. Buna səbəb isə əlbəttə, həm qeyri-neft sektorunun inkişafı, həmçinin də vergi inzibatçılığında müvafiq təkmilləşdirmələr olacaqdır. İqbal müəllim qeyri-neft sektoru ilə bilavasitə bağlı digər sualı verdi və Azərbaycanda yeni iqtisadi doktrinanın hazırlanmasına ehtiyac olduğunu bildirdi. Nəzərinizə çatdırmaq istərdim ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 29 noyabr tarixli sərəncamı ilə “Azərbaycan – 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının hazırlanması tapşırılmışdı. Bu sənədin hazırlanması üçün İqtisadi İnkişaf Nazirliyi tərəfindən iqtisadi inkişaf konsepsiyası hazırlanıb təqdim olunmuşdu. Bu konsepsiyanın layihəsi ictimaiyyət, ictimai müzakirə üçün açıqdır. Hazırda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi İnternet saytında yerləşdirilmişdir. Konsepsiyanın iqtisadi hissəsi də oradadır. Bizim məqsədlərimiz, hədəflərimiz orada dəqiq, dürüst göstərilmişdir. Əgər hörmətli millət vəkillərimiz maraqlanırlarsa, bu sayta müraciət edib tanış ola və öz təkliflərini bizə təqdim edə bilərlər.

Cənab Prezidentin son sərəncamı ilə yüksək texnologiyalar parkının yaradılması da tapşırılmışdır. Bu sahədə də işlər aparılacaqdır. Azərbaycanda artıq gəmiqayırma zavodunun tikintisi sürətlə gedir. İlk peykimiz gələn ilin əvvəlində buraxılacaqdır. Gübrə zavodunun tikintisi üzrə işlər aparılır. Samir müəllimin qeyd etdiyi kimi, geniş investisiya layihələri, infrastruktur şəraiti yaradan, infrastrukturunu inkişaf etdirən investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi də qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan verəcəkdir. Tranzit potensialımız daha da genişlənəcək. Tranzit yollarımız, İpək Yolu, Cənub-Şimal yolu ortamüddətli layihələrdir, sizə təqdim olunmuş büdcə müddətində bunların hər biri bitəcəkdir. Bunlar hamısı ortamüddətli büdcə çərçivəsində həyata keçiriləcək və qeyri-neft sektoruna öz töhfələrini verəcəkdir. Mən digər suala keçmək istəyirdim. Hörmətli Xan Hüseyin müəllim kənd təsərrüfatına subsidiyalar barədə məsələ qaldırdı. Bildirmək istəyirəm ki, Nazirlər Kabinetinin 2012-ci ilin birinci rübünün yekunlarına həsr olunmuş geniş müşa-virəsində cənab Prezident tərəfindən

tapşırıq verilmişdi. Bu tapşırığa uyğun olaraq kənd təsərrüfatının subsidiyalaşdırılmasının mexanizmi təkmilləşdirilir. İqtisadi İnkişaf Nazirliyi Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə birgə yeni, daha mükəmməl subsidiyalaşdırma mexanizmi hazırlamışdır. Hal-hazırda bununla bağlı razılaşdırmalar həyata keçirilir. Hörmətli Elmira xanım zibilyandırma zavodunun hələ də işə başlamaması ilə əlaqədar məsələ qaldırmışdır. Mən bildirmək istəyirəm ki, bu, Azərbaycanda analoqu olmayan bir layihədir. Yeni bir layihədir və Azərbaycana məişət tullantılarının idarə olunmasının tamamilə yeni texnologiyalara əsaslanan sistem gətirəcəkdir. Biz aparıcı şirkətlərdən olan Fransanın CNİM şirkəti ilə müqavilə bağlamışıq. Müqavilə 2008-ci ilin dekabrında bağlanmışdır. Müqavilə bağlandıqdan sonra tikinti sahəsi ayrılmışdır. 2009-cu ilin birinci yarısında tikinti sahəsində hazırlıq işləri həyata keçirilmişdi. 2009-cu ilin avqust ayından ərazidə CNİM şirkəti tərəfindən tikinti işlərinə başlanılmışdır. Hal-hazırda zavod sınaq şəraitində fəaliyyət göstərir və sazişə uyğun olaraq nəzərdə tutulmuş 40 ay ərzində təhvil veriləcəkdir. Cari ilin dekabr ayında cənab Prezidentin də iştirakı ilə belə bir möhtəşəm, vacib, həm ekoloji, həm məişət tullantılarının idarə edilməsi cəhətdən, həm də ekoenerji potensialımızın artırılması nöqtəyi-nəzərindən möhtəşəm layihənin açılışı olacaqdır. Elmira xanım çox vacib, mühüm bir məsələyə də toxun-du. Bu, polietilen paketlərin, qablaşdırmanın törətdiyi fəsadlar, bunlarla bağlı problemlər məsələsidir. Bu çox ciddi məsələdir, həm hökumət dairələrində, həm də Milli Məclisdə dəfələrlə müzakirə olunub. Bununla əlaqədar mən bildirmək istəyirəm ki, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi, İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi bununla əlaqədar təhlillər, müzakirələr aparmışdır. Bu məsələ ilə əlaqədar İqtisadi İnkişaf Nazirliyində qeyd etdiyim qu-rumların nümayəndələrindən işçi qrupu formalaşdırılmış-dır. Biz bu sahədə ən qabaqcıl beynəlxalq təcrübəni öyrən-məklə hazırda İtaliyadan olan mütəxəssislərlə müzakirələr aparırıq. Çox qısa bir zamanda digər ölkələrin də təcrübəsi öyrənilməklə tədbirlər paketi hazırlanacaqdır. Hesab edirəm ki, bu ilin sonuna bəhs etdiyim sahədə irəliləyiş əldə edə biləcəyik.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının satışı ilə bağlı məsələyə toxunuldu. Qubada olan bəzi problemlərlə əlaqədar həmin bölgədən hörmətli deputatlarımız – Vahid müəllim, Yevda müəllim məsələlər qaldırdılar. Bildirmək istəyirəm ki, regionların inkişafı ən böyük, əsas prioritetlərdən biri kimi müəyyənləşdirilib. Bu sahədə iki proqram həyata keçirilir. Biri uğurla həyata keçirilib bitmişdir və ikinci proqram həyata keçirilməkdədir. Hər il cənab Prezident tərəfindən bu proqramın illik tədbirləri təsdiq edilir. Həmin tədbirlərdə proqramın icrası, regionlarda görülən işlər barədə geniş məlumatlar verilir. Hər birimiz hər gün cənab Prezidentin bu sahəyə qayğısının şahidi oluruq. Kütləvi informasiya vasitələrində bölgələrdə aparılan yeniliklər, quruculuq işləri ilə tanış oluruq. Möhtərəm Prezidentin özünün bilavasitə iştirakı ilə açılan yeni-yeni obyektlərin şahidi oluruq.

Quba–Xaçmaz iqtisadi rayonuna gəlincə bildirmək istəyirəm ki, İqtisadi İnkişaf Nazirliyi tərəfindən bu rayonun ixrac və iqtisadi potensialı nəzərə alınaraq Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu vasitəsilə çox genişmiqyaslı layihələr dəstəklənir. Bu rayonda 1163 sahibkara 100 milyondan artıq kredit vəsaiti ayrılmışdır. Bu kreditlər çərçivəsində 8500-dən çox yeni iş yerləri yaradılmışdır. Bu layihələr sənaye, kənd təsərrüfatı infrastrukturunun dəstək layihələrinə və ixrac potensialını dəstəkləyən layihələrə yönəldilir. Belə ki, bu rayonda tutumu 41 min ton olan 13 soyuducu anbar tikilmişdir. Bu da yetişdirilən məhsulun korlanmaması, saxlanılması və bunu yetişdirənlərin, istehsalçılarımızın daha çox gəlir qaz-anmalarına xidmət edəcəkdir.

Eyni zamanda, burada quşçuluq təsərrüfatları da yaradılır, bağçılıq, üzümçülük təsərrüfatlarına da vəsaitlər ayrılmışdır. Bildirmək istəyirəm ki, Quba–Xaçmaz rayonunda 4 meyvə-tərəvəz emalı zavodu vardır. Onların toplam gücü 26 min tondan yüksəkdir və bunların yaradılmasına da İqtisadi İnkişaf Nazirliyi tərəfindən 11 milyondan çox kredit şəklində dövlət dəstəyi edilmişdir. Qeyd edilən zavodlardan ikisi hal-hazırda mövsüm bitdiyi, yəni məhsul olmadığı üçün işini dayandırıb. Bunlardan biri məhsul satılan zaman tədarük keçirmişdi. Digəri isə yenidənqurma ilə əlaqədar bunu keçirməmişdir. Hər iki zavodda da hal-hazırda yay mövsümü bitməsi ilə əlaqədar modernizasiya işləri həyata keçirilir. Öz güclərini daha da artırmaqla

əminik ki, gələn illərdə də bu zavodlar tədarükü həyata keçirəcəklər.

Regionların, xüsusilə Mingəçevir şəhərinin iqtisadi potensialının qaldırılması üçün müvafiq proqramların həyata keçirilməsi ilə əlaqədar bildirmək istəyirəm ki, Mingəçevir şəhərinin potensialı İqtisadi İnkişaf Nazirliyi tərəfindən araşdırılıb. Yaxın vaxtlarda cənab nazirin icra başçısı ilə görüşü keçirilib. Orada biz tədbirlər keçiririk. Bu ilin may ayında sahibkarlığın inkişafına dövlət dəstəyi mövzusunda da tədbir keçirmişik. Burada müasir texnologiyalara əsaslanan müxtəlif sənaye müəssisələrinin, kiçik və orta həcmli istixana təsərrüfatlarının, müasir çörək zavodlarının yaradılması üzrə investisiya layihələrinin güzəştli şərtlərlə maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə sahibkarlıq subyektlərindən investisiya təkliflərinin qəbulu üçün kütləvi informasiya vasitələrində də elanlar vermişik.

Əli müəllim Məsimov Şəki rayonunda kənd yollarının bərpa ilə bağlı məsələ qaldırdı. Bildirmək istəyirəm ki, 2012-ci ildə artıq Aşağı Küngüt – Aydınbulaq avtomobil yolunun tikintisi məqsədi ilə Şəki Şəhər İcra Hakimiyyətinə 2 milyon vəsait ayrılmışdır. Növbəti illərdə də belə layihələr davam etdiriləcəkdir. Digər deputatlar tərəfindən də yollarla bağlı məsələ qaldırıldı. Hörmətli Vahid müəllim tərəfindən Quba–Şamaxı yolunun tikintisi məsələsi qaldırıldı. Bildirmək istəyirəm ki, bu çox böyük layihədir. İrihəcmli, iri maliyyə vəsaitləri tələb edən layihədir. Belə layihələr çox diqqətlə əsaslandırılmalı, ekspertizadan keçirilməlidir. İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə bu layihə ilə əlaqədar ilkin texniki-iqtisadi əsaslandırma sənədləri daxil olmuşdur və biz bu sənədlərə öz rəyimizi vermişik. Hazırda bu layihə müzakirə edilir. Vahid müəllim Quba rayonunda Vəlvələçay körpüsünün qəzalılıq vəziyyətdə olmasını qeyd etdi. Orada işlərin aparılması ilə əlaqədar bildirmək istəyirəm ki, körpülərin təmiri və tikintisinə Dövlət İnvestisiya Proqramından vəsaitlər ayrılır. Bu investisiya proqramında gələn illərdə də vəsait ayrılması davam edəcəkdir.

Eyni zamanda, qum-çınqıl karxanaları ilə bağlı problem-lərin yaranması vurğulandı. Bu, ekoloji cəhətdən ciddi problemdir. Eyni zamanda, iqtisadi cəhətdən də bizə böyük təsirlər göstərir, çünki bunların fəsadları sonradan bərpa olunmalıdır. Bununla əlaqədar Nazirlər

Kabinetinin tapşırığı ilə xüsusi komissiya yaradılmışdır. Xüsusi komissiya cari ildə bütün karxanalara, xüsusilə Quba–Xaçmaz zonasında baxış keçirmiş və öz təkliflərini hazırlamışdır. Hal-hazırda bu təkliflər üzrə müvafiq tədbirlərin görülməsi həyata keçirilir.

Fəzail müəllim Ağamalı Salyan və Neftçala rayonlarında kənd yollarının təmiri ilə bağlı məsələ qaldırmışdır. Bildir-mək istəyirəm ki, cari ildə Şorsulu–Xolqarabucaq–Xəzər-kənd avtomobil yolunun tikintisi məqsədi ilə Neftçala Rayon İcra Hakimiyyətinə 5 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Eyni zamanda, cənab Prezidentin aprel ayında sərəncamı ilə Kürsəngi – Yolüstü kəndarası avtomobil yolunun tikintisi məqsədi ilə də İcra Hakimiyyətinə müvafiq vəsait ayrılmışdır.

Çingiz müəllim Qənizadə İmişli, Beyləqan rayonlarında qrunt sularının səviyyəsinin aşağı salınması məsələsini qaldırmışdır. Bildirmək istəyirəm ki, Kürdəmir, Beyləqan, Uçar, İsmayilli, Biləsuvar, İmişli, Goranboy və digər rayon-larda torpaqların meliorativ vəziyyətinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı layihə həyata keçirilir. Bu layihə çərçivəsində İmişli və Beyləqan rayonlarında qrunt sularının səviyyəsinin aşağı salınması tədbirlərinin icrası üçün hər il Dövlət Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Komitəsinə müvafiq vəsait ayrılır. Eyni zamanda, Nazirlər Kabinetinin sərəncamı ilə Ağsu–Kürdəmir–İmişli avtomobil yolunun tikintisinə də müvafiq vəsait ayrılmışdır və bu yolun tikintisi gələn il də davam edəcəkdir.

Arif müəllim Əşrəfov Xaçmaz rayonunda bir sıra investisiya layihələri ilə bağlı məsələ qaldırmışdır. Bildir-mək istəyirəm ki, Xaçmaz rayonunda Tarix Diyarşünaslıq Muzeyi, rayonda Qudyalçay üzərində körpünün tikintisi, qaçqın düşmüş soydaşlarımızın məskunlaşdıqları Arzukənddə məktəb tikintisi ilə əlaqədar sifarişçi təşkilatlar tərəfindən layihələr təqdim olunubdur. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Investisiya Proqramının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi qaydalarına uyğun olaraq bunlara baxılır və növbəti illərdə müvafiq vəsait ayrılacaqdır.

Peşə təhsili ilə əlaqədar investisiyaların artırılması, peşə təhsili müəssisələrinin genişləndirilməsi vurğulandı. Çox mühüm məsələdir. Hörmətli millət vəkili çox əhəmiyyətli

yətli məsələyə toxundu. Əlbəttə, Azərbaycanda hər bir məktəbi bitirən ali təhsil ala bilmir və heç bir ölkədə, o cümlədən də Azərbaycanda qarşıya belə bir məqsəd də qoyulmur. Peşə təhsili almaq Azərbaycan gəncləri, eyni zamanda, Azərbaycanın əmək bazarı və qeyri-neft sektorunun inkişafı üçün çox vacibdir. Vacibdir ki, ali təhsilli mütəxəssislərlə yanaşı, çox yüksək səviyyəli peşə təhsilli, ixtisaslı kadrlarımız da olsun. Bunun üçün yalnız 2012-ci ildə 8 peşə məktəbinin təmir və bərpa işləri həyata keçirilibdir. Gələn illərdə də biz bu layihələri dəstəkləyəcəyik və bunlar həyata keçiriləcəkdir.

Bir neçə rayon üzrə qazlaşdırma ilə əlaqədar məsələlər qaldırıldı. Bununla əlaqədar da bildirmək istəyirəm ki, Dövlət İnvestisiya Proqramından qazlaşdırma üçün Dövlət Neft Şirkətinə vəsaitlər ayrılır. Dövlət Neft Şirkəti tərəfin-dən həm büdcə, həm də öz vəsaitləri hesabına ciddi işlər görülür. Qazlaşdırma artırılır və gələcəkdə də bu sahədə işlər davam etdiriləcəkdir.

Hesab edirəm ki, verilən suallar bu qədərdir. Biz Milli Məclisdə qaldırılan sualların Nazirlər Kabineti tərəfindən toplanılıb göndərilməsini gözləyirik. O zaman bütün suallara daha dəqiqliklə cavablar veriləcəkdir. Hörmətli millət vəkillərimiz üçün də hər zaman açıq, onlarla müzakirələrə, onları narahat edən məsələləri, onların təkliflərini dinləməyə hazırıq.

Müzakirələr nəticəsində büdcə layihəsində dəyişikliklər

Büdcə müzakirələrindən sonra deputatlar tərəfindən irəli sürülən məsələlərin bir qismi nəzərə alınaraq büdcə layihəsinə əlavə olundu, səhiyyə sahəsində səhiyyə müəssisələrinin, o cümlədən xüsusi təyinatlı səhiyyə ocaqlarının, – söhbət xüsusi ixtisaslaşmış müxtəlif xəstəxanalardan gedir, – maddi-texniki təminatının, dərman, ərzaq təchizatının yaxşılaşdırılması üçün ölkə ərazisində bu kateqoriyadan olan səhiyyə müəssisələrinin xərclərinin 3 milyon manat artırıldı.

Bəzi millət vəkillərinin 2013-cü ilin dövlət büdcəsi layihəsində siyasi partiyalar üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitin artırılması barədə təkliflər səsləndirilmişdi. Bu təklifləri nəzərə alınaraq büdcə layihəsində əlavə 500 min manat vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulub. Beləliklə, bu vəsait 2,5 milyon manata çatdırıldı.

Milli Məclisin xərclər smetasının müzakirəsi zamanı səslənən təkliflər nəzərə alınmaqla Milli Məclisin maddi-texniki təminatının möhkəmləndirilməsi, o cümlədən ezamiyyət xərclərinin, nəqliyyat vasitələrinin alınması və saxlanması ilə bağlı xərclərin və digər xərclərin tənzimlənməsi üçün əlavə olaraq 726 min manat vəsaitin ayrıldı.

Eyni zamanda, dövlət büdcəsindən maliyyələşən bir sıra təşkilatların büdcədən kənar fəaliyyətləri nəticəsində gördükləri işlərə və həyata keçirdikləri xidmətlərə, həmçinin qanunvericiliyin tətbiqi ilə bağlı müxtəlif cərimələrdən nəzərdə tutulan ayırmalara görə bu təşkilatlarda büdcədən kənar gəlirlərin artması gözlənilir. Həmin təşkilatların maddi-texniki təminatının yaxşılaşdırılması, işçilərə əlavə əmək haqlarının ödənilməsi və onların iş şəraitlərinin yaxşılaşdırılması üçün imkanlar axtarılmışdır. Bunları nəzərə alaraq büdcədən kənar xərclər 35 milyon manat artırıldı və müvafiq olaraq büdcə kəsinin maliyyələşdirilməsi üzrə mənbədə də eyni məbləğdə vəsait nəzərdə tutulur.

Edilmiş dəyişikliklər nəticəsində dövlət büdcəsinin gəlirləri 5 milyon manat artırılaraq 19 milyard 159 milyon manata, xərcləri 40 milyon manat artırılaraq 19 milyard 850 milyon manata, kəsiri isə büdcə təşkilatlarının büdcə-dənkənar gəlirləri hesabına 35 milyon artırılaraq 691 milyon manata çatdırılacaqdır. Nəticədə icmal büdcənin gəliri 20 milyard 729 milyon manat, xərcləri isə 24 milyard 500 milyon manat olacaqdır.

Tədqiqatın yekun nəticələri və təkliflər

- ❖ Bütçə müzakirələri ümumən qanunvericiliyə uyğun şəkildə aparılıb, stenoqramlara nəzər salanda məlum olur ki bütçə müzakirələri zamanı vaxt məhdudiyətini nəzərə alınaraq çıxışlar edilmir. Yəni müzakirə olunan məsələlər üzərində fikirlər bəzən uzun səslənsədə konkret məsələ üzərində danışılmır. Vaxtın çox hissəsi müzakirədən xaric məsələlər üzərində olur. Bununda nəticəsində çıxışların keyfiyyəti ön planda olmur, məsələ ancaq tez bir zamanda müzakirəni bitirməkdir
- ❖ Bütçə müzakirələri zamanı nazirlərin iştirak etməməsi hətta millət vəkillərinin narazılığına səbəb olub
- ❖ Səsləndirilən fikirlərdə təkrarlanmaq halları çox olur, yeni idea fikir və ya hər hansı islahatların aparılması ilə bağlı təkliflər çox cüzidir. Bu cür təkliflər nəticədə bütçə layihəsində nəzərə alınmır
- ❖ Millət vəkilləri tərəfindən səsləndirilən fikirlərin çox hissəsi təmsil olunduqları regionların məişət problemləri ilə bağlıdır, hər bütçə müzakirələri zamanı bu məsələyə vaxt sərf edilməsi məqsədəuyğun deyil bu məsələlərə başqa zaman ayrılmalı və ya xüsusi müraciətlər olunmalıdır
- ❖ Bütçə müzakirələri zamanı müstəqil ekspertlərin cəlb olunması onların layihədə iştirak etməsinə şərait yaradılmalı bu zaman obyektiv müzakirələr mövcud ola bilər
- ❖ Bildirilən fikirləri rəsmi münasibət verilsədə növbəti illərdə qeyd olunan fikirlər nəzərə alınacağı vurğulandı
- ❖ Nəticədə səsləndirilən təkliflər bütçə layihəsinə təsiri cüzi oldu, bütçə layihəsinə 4 yeni dəyişikliklər oldu bunlara səhiyyə sahəsində xüsusi ixtisaslaşmış müxtəlif xəstəxanaların, siyasi partiyalar üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitin artırılması, Milli Məclisin maddi-texniki təminatının möhkəmləndirilməsi, o

cümlədən ezamiyyət xərclərinin, nəqliyyat vasitələrinin alınması və saxlanması ilə bağlı xərclərin və digər xərclərin tənzimlənməsi üçün, dövlət büdcəsindən maliyyələşən bir sıra təşkilatların büdcədən kənar təşkilatların maddi-texniki təminatının yaxşılaşdırılması, işçilərə əlavə əmək haqlarının ödənilməsi və onların iş şəraitlərinin yaxşılaşdırılması üçün bu istiqamətdə xərclər artılmışdır.

- ❖ Parlamentin plenar iclasında büdcənin müzakirə edilməsi üçün nəzərdə tutulan vaxtın(3gün) az olması.Müzakrələrin keçirilməsində və ciddi təhlilin aparılmasında problemlər yaradır.
- ❖ Parlamentarilərin büdcə prosesini və layihəsini qavrama indeksi aşağı həddədir.
- ❖ Parlamentarilər müzakirələr zamanı irəli sürdükləri təkliflərin nəzərə alınmasında maraqlı görsənmirlər.Nəticədə ən az 100 təklif edildiyi halda cəmi 4 təklif nəzərə alınıb və sonda isə büdcə layihəsi səsvermədən keçib, bu isə ölkənin əsas iqtisadi sənədinə münasibətdə prinsipallığın olmamasını göstərir